

”Jag har aldrig träffat en tonåring som mår jättebra under hela sin pubertetsperiod”

- Skolkuratorers beskrivningar av psykisk ohälsa

Hanna Edwards

Ida Magnusson

Lunds Universitet

Socialhögskolan

Kandidatuppsats VT-2014

Handledare: Tove Harnett

Examinator: Hans-Edvard Roos

Abstract

Author: Hanna Edwards and Ida Magnusson

Title: "I have never met a teenager who feel well throughout their puberty period"- School counselors' descriptions of mental ill-health

Supervisor: Tove Harnett

Assessor: Hans-Edvard Roos

The aim with the study was to analyse school counselor's descriptions of how students mental ill-health expresses itself. We also aimed to analyse how they describe causes and solutions in relation to the students' mental ill-health. Our study is based on qualitative semi-structured interviews with six school counselors, who are all working at different secondary schools in the south of Sweden. The theoretical basis of this study is social constructivism. The collected data has been analysed according to Berger and Luckmann's institutionalization theory and Jönson's perspective analysis. The result of the study shows mental ill-health to be a multifaceted and complex problem which manifests itself in many different ways. It is not possible to draw any conclusion as to what constitutes mental ill-health or not. Drawing from the counselor's descriptions we have been able to identify that expressions of mental ill-health are constructed differently for girls and boys. The result also shows there are a wide range of causes for mental ill-health, from micro to macro level. The counselors don't present an obvious solution to the problem, as they mean it varies from one individual to another. At the same time it is perceived as a problem which demands measures on a meso and macro level to decrease mental ill-health amongst students.

Key words: school counselor, mental ill-health, students, social constructivism

Innehållsförteckning

ABSTRACT

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. PROBLEMFÖRMULERING	1
2. SYFTE	2
3. FRÅGESTÄLLNINGAR	2
4. TIDIGARE FORSKNING	3
4.1 PSYKISK OHÄLSA HOS BARN OCH UNGA	3
4.2 ORSAKER OCH LÖSNINGAR TILL UNGAS PSYKISKA OHÄLSA	5
4.3 KURATORNS ARBETE I SKOLAN	8
5. METOD	9
5.1 VAL AV METOD	9
5.2 METODDISKUSSION	10
5.3 URVAL.....	12
5.4 BORTFALL	13
5.5 INTERVJUGUIDE.....	13
5.6 BEARBETNING OCH ANALYS AV DATA	13
5.7 AVGRÄNSNINGAR.....	14
5.8 ARBETSFÖRDELNING	15
5.9 ETISKA ÖVERVÄGANDEN	15
6. TEORI	16
6.1 SOCIALKONSTRUKTIVISM	16
6.2 JÖNSONS PERSPEKTIVANALYS	18
7. RESULTAT OCH ANALYS	19
7.1 PROBLEMETS KARAKTÄR	19
7.2 UTTRYCK	22
7.2.1 <i>Inåt</i>	22
7.2.2 <i>Utåt</i>	24
7.2.3 <i>Psykosomatiska besvär</i>	26
7.3 ORSAKER TILL PSYKISK OHÄLSA	27
7.3.1 <i>Hemsituationen</i>	27
7.3.2 <i>Ensamhet och önskan om grupptillhörighet</i>	29
7.3.3 <i>Kränkningar och mobbning</i>	30
7.3.4 <i>Stress och press</i>	32
7.4 LÖSNINGAR	35
7.4.1 <i>Attitydförändringar</i>	35
7.4.2 <i>Förebyggande arbete</i>	37
7.4.3 <i>Fler resurser</i>	39
7.4.4 <i>Arbete på olika arenor</i>	41
8. AVSLUTANDE DISKUSSION	42
9. REFERENSER	46
BILAGA 1	50
BILAGA 2	52

1. Problemformulering

Studier visar att det under de två senaste decennierna har skett en ökning av psykisk ohälsa bland barn och unga i Sverige (SOU 2006:77). Majoriteten av dessa studier baseras på enkätundersökningar där ungdomar själva fått skatta sin sitt mående. Frågorna i undersökningarna handlar om huruvida ungdomarna upplever sig ha känslor så som ängslan, ångest, nedstämdhet och oro samt om de upplever fysiska besvär så som ont i magen, huvudvärk, har dålig aptit eller om de lider av sömnbesvär. Utifrån undersökningarna framkommer att upplevelsen av nedstämdhet och oro ökat från 1980-talet till mitten av 2000-talet (Kungliga Vetenskapsakademien, 2010). Bilden av att psykisk ohälsa är ett ökande fenomen stöds även av att vården rapporterar att fler unga söker hjälp för sin psykiska ohälsa (ibid; BR 2005:4).

Det finns dock studier som visar att det inte går att säkerställa att det skett en ökning av psykisk ohälsa under samma tidsperiod. 2010 utgavs en rapport som innehåller en systematisk litteraturöversikt om tidstrender i svenska barns och ungdomars psykiska hälsa under perioden 1945-2009. Kunskapsöversikten visade att de studier som gjorts utgör ett för motstridigt och bräckligt underlag för att det ska vara möjligt att bekräfta uppfattningen om att en ökning av psykisk ohälsa hos barn och ungdomar har skett (Petersen et al., 2010). Efter att ha läst litteratur och forskning om psykisk ohälsa har vi fått en bild av att det är ett svårdefinierat fenomen som påverkas av många faktorer på flera olika nivåer. Vi ställer oss därför frågande till om det går att fånga vad psykisk ohälsa är i en sann och objektiv mening. Vad är egentligen psykisk ohälsa och går den att mäta?

Utifrån detta är vi i denna uppsats inte intresserade av att undersöka vad psykisk ohälsa hos barn och ungdomar *är*, utan vi är intresserade av att fånga beskrivningar av problemet. En profession inom socialt arbete som kommer i kontakt med barn och ungdomars psykiska ohälsa är skolkuratoren. Då tidigare studier som gjorts av barn och ungdomars psykiska ohälsa oftast bygger på ett barn-, föräldra- eller lärarperspektiv (Petersen et al., 2010) har vi i denna studie valt att intervjua skolkuratorer. Skolkuratorns arbete utgörs av insatser av psykosocial karaktär på individ-, grupp- och organisationsnivå i skolan. Hen ska även uppmärksamma elever som är utsatta eller visar tecken på psykisk ohälsa samt bidra till att skolan arbetar för att förebygga psykisk ohälsa, mobbning och kränkande behandling (Akademikerförbundet SSR, 2011). Kuratorn är alltså den aktör i skolan som arbetar utifrån ett socialpsykologiskt

perspektiv och som kommer i nära kontakt med elevers psykiska ohälsa. Valet av att intervjua kuratorer baseras således på en tanke om att de utifrån sin yrkesroll bär på en specifik kunskap om barn och ungdomars psykiska ohälsa. Deras kunskap om den psykiska ohälsan kan därför ses som särskilt viktig.

Då utgångspunkten i denna uppsats är socialkonstruktivistisk betraktas kuratorernas uppfattning om psykisk ohälsa endast som ett av många perspektiv på ungdomar psykiska ohälsa och ses inte som någon objektiv sanning. Vi menar dock att deras beskrivningar av psykisk ohälsa är viktiga att studera då de får direkta konsekvenser för vilken hjälp barn och ungdomar får. Då befintliga studier främst fokuserat på psykisk ohälsa hos barn över 15 år (Hagquist, 2011; Petersen et al., 2010) kommer fokus för denna studie vara ungdomar som går på högstadiet. Ämnet är relevant för socialt arbete då det är av stor vikt att upptäcka psykisk ohälsa hos unga i ett tidigt skede, då det finns risk för att psykisk ohälsa i ung ålder kan leda till sociala problem senare i livet (HBSC 2009/2010; Socialstyrelsen, 2013).

2. Syfte

Syftet med studien är att lyfta fram skolkuratorers kunskap om högstadieelevers psykiska ohälsa då vi funnit att det är ett perspektiv som inte representeras i forskningen. I kontrast till forskningen som fokuserar på mätningar och faktabeskrivningar av psykisk ohälsa ämnar vi lyfta fram professionens synsätt och kunskap. Utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv är syftet att analysera skolkuratorers beskrivningar av hur högstadieelevers psykiska ohälsa tar sig uttryck. Vi ämnar även analysera hur de beskriver orsaker och lösningar i förhållande till högstadieelevernas psykiska ohälsa.

3. Frågeställningar

- Hur beskriver skolkuratorerna högstadieelevers psykiska ohälsa samt hur beskriver de att den tar sig uttryck hos eleverna?
- Vad beskriver de för orsaker till högstadieelevernas psykiska ohälsa?
- Vad beskriver de för lösningar i förhållande till högstadieelevernas psykiska ohälsa?

4. Tidigare forskning

Följande kapitel ämnar redovisa kunskapsläget kring ungdomars psykiska ohälsa. Vi har i sökning av forskning och litteratur upptäckt att det forskats mycket kring ungas psykiska ohälsa utifrån en positivistisk tradition. Vi har däremot inte funnit forskning som behandlar hur psykisk ohälsa ser ut ur ett konstruktivistiskt perspektiv. Det material vi har hittat om psykisk ohälsa utifrån ett konstruktivistiskt perspektiv utgörs av kandidatuppsatser och därför är det inget material vi väljer att referera till. Vi väljer istället att presentera relevant forskning kring *psykisk ohälsa hos barn och unga, orsaker och lösningar till ungas psykiska ohälsa* samt *kurators arbete i skolan* i förhållande till vår studie. Denna presentation fungerar även som en bakgrund till vår studie. Forskningen som presenteras under dessa rubriker utgörs av faktabeskrivningar av psykisk ohälsa samt undersökningar av samband mellan olika variabler. Genom denna presentation vill vi visa på att den finns en kunskapslucka i forskningen i form av att skolkuratorers synsätt på psykisk ohälsa inte finns representerad. Vi vill även visa på kontrasten mellan forskningens framställning av psykisk ohälsa och skolkuratorernas beskrivningar av densamma som utifrån vår studie visar sig utgöra ett annat perspektiv.

4.1 Psykisk ohälsa hos barn och unga

I Sverige har barn och unga sedan 1980-talet fått en försämrad psykisk hälsa och det är framför allt bland tjejer som denna utveckling har visat sig (Beckman & Hagquist, 2010; Hagquist, 2011; SOU 2006:77). Sömnproblem, ångest och stressrelaterade problem är symptom som kan framträda hos de unga vid en försämrad psykisk hälsa (Wiklund et al., 2012). Ökad nedstämdhet och ökad oro är också uttryck som är vanliga och framträdande (Hagquist, 2011). För att mäta ohälsa hos barn och unga görs ofta studier utifrån en positivistisk tradition, där syftet är att mäta huruvida psykisk ohälsa hos barn och unga har ökat eller inte (Petersen et al., 2010; Wiklund et al., 2012). Det mest framträdande tillvägagångssättet för att mäta ohälsan är genom olika kvantitativa metoder, oftast genom enkätundersökningar där de unga själva får skatta sin psykiska hälsa. Många gånger används mätinstrument som låter ungdomar skatta sina fysiska och psykiska besvär i förhållande till olika tidsintervaller, som till exempel ”dagligen”, ”varje vecka” och ”varje månad”. I vissa mätinstrument är det möjligt att endast analysera enstaka teman för vad som är relevant för aktuell studie (Hagquist, 2011; HBSC 2009/2010; Torsheim & Wold, 2001).

Enligt en undersökning av Barnombudsmannen (BR 2005:4) har antalet sökande till Barn- och ungdomspsykiatri, BUP, nästan dubblats under den senaste tio-års perioden. Det råder delade meningar om det innebär att antalet unga med psykisk ohälsa har ökat, eller om det handlar om att BUP är mer känt för barn och unga samt för föräldrar som tar kontakt med BUP å barnens vägnar. Det råder också en uppfattning om att det kan handla om att tabu kring att söka hjälp inte är lika stort som tidigare (Beckman & Hagquist, 2010). Samtidigt som den allmänna uppfattningen är att den psykiska ohälsan ökar visar litteraturgranskningar av officiella rapporter om psykisk ohälsa hos unga att det inte går att säkerställa att en ökning har skett. Det beror på att de data som ligger till grund för dessa undersökningar inte har varit föremål för en fördjupad vetenskaplig granskning (Petersen et al., 2010). Med andra ord är det en komplex bild som forskningen visar då det är svårt att säkerställa om den psykiska ohälsan hos unga verkligen har ökat eller om det är antalet hjälpkontakter som ökat. Något Beckman och Hagquist (2010) poängterar är att det är viktigt att reflektera kring hur begrepp och dess innebörd förändras och används i användningen under tidsperioder.

Något som framkommer i studier är att det finns skillnader i ungas psykiska mående beroende på vilket kön de tillhör. Tonårstjejer är oftare stressade och upplever oftare psykosomatiska besvär jämfört med killar i samma åldersgrupp. Den psykiska ohälsan anges ha ökat i större grad hos tjejer än hos killar (Beckman & Hagquist, 2010; Friberg, Hagquist & Osika, 2012). De mer allvarliga psykiska problemen är något överrepresenterade bland killar, något som visar sig i suicidalstatistiken (SOU 2006:77). Enligt en internationell studie av Health Behaviour in School-aged Children (HBSC 2009/2010) som studerat 11-, 13- och 15-åriga skolbarns hälsa i 39 länder, finns det en tydlig skillnad i hur pojkar och flickor ger uttryck för sin psykiska ohälsa. Pojkar är överlag mer utåtagerande och visar det genom att till exempel slåss eller att dricka alkohol, medan flickor ofta blir mer inåtvända och emotionella i sina uttryck (ibid.). Ur ett positivistiskt synsätt betraktas skillnaderna mellan könen som en biologisk orsak, oftast utan att problematiseras ytterligare (Friberg et al., 2012; SOU 2006:77). Ur ett konstruktivistiskt synsätt kan skillnaderna i den psykiska ohälsan beroende på kön förklaras genom att vi gör skillnad på kön. En annan internationell studie som analyserat 11–15-åriga skolbarns vanor i 29 olika länder, visade att i de länder där det görs stor skillnad mellan mäns och kvinnors roller, var också symptom för psykisk ohälsa väldigt olika mellan könen. Därför kan levnadsvillkor och socialisering ses som bidragande till att det finns skillnader avseende förekomsten av psykisk ohälsa mellan könen (Torsheim et al., 2006). Som vi nämnde i inledningen till detta kapitel har vi hittat ytterst lite forskning som

utgörs av en konstruktivistisk syn på psykisk ohälsa och detsamma gäller för skillnader mellan könen. Det är det positivistiska perspektivet som dominerar i forskning kring ungas psykiska ohälsa och kring huruvida det finns skillnader mellan könen. Som beskrivits ovan är ungas psykiska ohälsa ett komplext problem och befintlig forskning har försökt fånga fenomenet utifrån olika typer av mätningar. Med dessa metoder har det inte varit möjligt att konstatera om det skett en ökning av psykisk ohälsa bland unga eller inte. Detta motiverar enligt oss att studier av annan karaktär bör göras för att fånga den psykiska ohälsans komplexitet.

4.2 Orsaker och lösningar till ungas psykiska ohälsa

De studier vi funnit som syftar till att identifiera orsaker till psykisk ohälsa hos barn och unga kan delas in i två olika kategorier. Den ena kategorin av studier undersöker psykisk ohälsa hos barn och unga kopplat till psykosomatiska besvär och den andra undersöker den psykiska ohälsan i förhållande till den sociala kontext som barnen lever i. I flera av de studier som tillhör den förstnämnda kategorin ligger stort fokus på upplevd stress kopplat till somatiska besvär så som magont, huvudvärk och sömnproblem (Alfvén, Östberg & Hjern, 2008; Hjern, Alfvén & Östberg, 2008; Torsheim & Wold, 2001). Studierna syftar i stor utsträckning till att identifiera orsaker till de rapporterade somatiska besvären hos unga och fokuserar således på att mäta och hitta samband mellan symptomen och andra faktorer. I de studier vi funnit är stress den variabel som de somatiska besvären oftast testas gentemot. Stress innefattar olika faktorer i olika studier, men för att nämna några exempel kan stress utgöras av faktorer så som kränkningar, trakasserier och press i förhållande till skolarbete (Alfvén et al., 2008; Hjern et al., 2008; Torsheim & Wold, 2001). En studie inom den förstnämnda kategorin undersöker sambandet mellan psykiska besvär och psykosomatiska smärtor i förhållande till potentiella stressorer i skolan. Studien baseras på data insamlad under år 2002-2003 och målgruppen är 10-18 åringar i Sverige. Studien visar att stressfaktorer i skolan i form av att bli trakasserad av jämnåriga, känna press i förhållande till skolarbete samt att bli illa behandlad av lärare kunde kopplas till psykiska besvär och psykosomatisk smärta. I studien visade det sig att alla psykiska besvär kunde associeras till psykosomatisk smärta och de båda symptomen förekom ofta samtidigt hos ungdomarna. Enligt studiens författare indikerar resultatet på att psykosociala aspekter är viktiga att ta hänsyn till för att förstå psykiska och psykosomatiska besvär hos barn och unga (Hjern et al., 2008). En liknande studie har gjorts av 11-15-åriga norska ungdomar och studien undersöker hur skolrelaterad stress och socialt stöd från omgivningen relaterar till somatiska besvär så som huvudvärk och magont. Studiens resultat

visar att elever som upplever hög skolrelaterad stress i kombination med att de får bristande socialt stöd i viss utsträckning drabbas av somatiska besvär i större utsträckning (Torsheim & Wold, 2001).

En studie inom den sistnämnda kategorin är den tidigare nämnda internationella rapporten av HBSC (2009/2010) som är en del av Världshälsoorganisationen. Fokus för studien är att förstå ungdomars hälsa utifrån den sociala kontext som de lever i och de undersöker barnens hälsa i förhållande till deras situation i hemmet, i skolan, i familjen och med vännerna. I rapportens resultat framkommer en rad faktorer på olika nivåer som påverkar ungdomars hälsa och välbefinnande. En av faktorerna är socioekonomiska skillnader i samhället och familjens ekonomiska situation. En annan faktor som enligt rapporten påverkar ungas välbefinnande är upplevd press och stress i förhållande till skolarbete. Stressen och pressen påverkar både de ungas prestationer i skolan och deras psykiska och fysiska mående. Rapporten visar att stressade och pressade ungdomar i större utsträckning utsätter sig för icke-hälsofrämjande beteenden så som rökning och alkoholdrickande, rapporterar om besvär så som huvudvärk och magont och upplever psykiska problem så som ledsamhet och nervositet. Andra faktorer som påverkar de ungas välbefinnande är i vilken utsträckning de unga upplever sig få stöd från klasskompisar och lärare, huruvida de upplever sig ha en grupptillhörighet, hur de lyckas med skolarbetet samt om de utsätts för mobbning (ibid.).

I en svensk avhandling av Brolin Låftman och Österberg (2006) undersöks den sociala kontexten i förhållande till psykisk ohälsa. I studien undersöks barns och ungas psykiska och psykosomatiska besvär i förhållande till relationen till vuxna i hemmet samt till jämnåriga i skolan. Utifrån studien kunde två slutsatser dras, varav den ena utgörs av att det är innehållet i relationen till föräldrarna snarare än familjestrukturen som påverkar den ungas välmående. Den andre slutsatsen var att en ansträngd relation till föräldrar och jämnåriga visar sig ha en starkare koppling till psykiska och psykosomatiska besvär än en icke ansträngd relation. Gällande ungas relation till jämnåriga fokuserade författarna på relationer där det förekom kränkningar och trakasserier. Kopplingen mellan att vara utsatt för trakasserier och ohälsa visade sig vara särskilt stark (ibid.).

Genomgående i studierna är att psykiska besvär kan kopplas till fysiska besvär så som magont, huvudvärk och sömnproblem (Alfvén et al., 2008; HBSC 2009/2010; Hjern et al., 2008; SCB 2010; Torsheim & Wold, 2001). De samband som anges i studierna mellan olika faktorer anges i stor utsträckning bara vara kopplingar, och inte statistiskt säkerställda

samband. Sammanfattningsvis kan sägas att den bild som framträder av orsaker till psykisk ohälsa i forskningen inte är entydig. Orsaker till ungas psykiska ohälsa och till den ökning som beskrivs i forskningen är ännu inte klargjorda utan det krävs ytterligare forskning för att fastställa orsakssamband (Hagquist, 2011; SOU 2010:80). Detta visar på att det finns en kunskapslucka i forskningen. Ett komplement till befintlig forskning om orsakssamband skulle kunna utgöras av studier som utgår från ett professionsperspektiv i syfte att tillvarata kunskap tillhörande personer som arbetar med barns och ungas psykiska ohälsa.

Då orsaker till den psykiska ohälsan inte har gått att fastställa (Hagquist, 2011) finns inte heller några givna lösningar på problemet. Lösningar som presenteras i forskningen är begränsade. De lösningsförslag vi funnit är av varierande karaktär och kan lokaliseras till olika nivåer. I SOU 2010:80 lyfts skolan fram som en viktig arena för att hjälpa ungdomar att komma till rätta med sin psykiska ohälsa. I rapporten presenteras även andra lösningar i form av att kost- och motionsvanor måste förbättras samt att det är viktigt att i större utsträckning uppmärksamma omgivningen kring ungdomar. Med omgivningen menas relationer till vänner, hur familjesituationen ser ut samt möjlighet till fritidssysselsättning. I rapporten lyfts dock skolan fram som den viktigaste arenan att arbeta på gällande lösningar i förhållande till ungdomars psykiska ohälsa. Skolan ses som särskilt viktig då det är en plats där barn och ungdomar spenderar en stor del av sin vardag och i rapporten konstateras att det är viktigt att se över hur skolan fungerar. På ett övergripande plan anges att elevers kunskapsutveckling måste följas upp på ett bättre sätt, att det behövs fler lärare i skolan, färre elever per klass samt att det säkerställs att skolan är en trygg plats som gynnar elevers utveckling. Förutom dessa strukturella förändringar anges att nya sätt måste hittas för att komma till rätta med mobbning och trakasserier. Vidare beskrivs att lärarna måste bli mer uppmärksamma på elevernas mående och inte bara fokusera på studieresultat. På så sätt kan psykisk ohälsa uppmärksammas i ett tidigt stadium och personal som står för elevhälsovård kan kopplas in. Ytterligare en lösning som anges inom skolan är att ämnen som berör psykisk och fysisk hälsa ska utvecklas i syfte att eleverna ska få ökad kunskap inom de områdena. Samarbeten mellan skolan och andra organisationer som arbetar med ungdomars hälsa och välbefinnande måste också utvecklas för att förbättra ungas psykiska hälsa och välbefinnande (ibid.).

I den internationella rapporten från HBSC (2009/2010) presenteras också en rad lösningar. En lösning enligt rapporten är att stärka kommunikationen mellan barn och föräldrar, då det visat sig ha positiv effekt på ungdomars hälsa och välbefinnande. Det här kan enligt rapporten uppnås genom olika typer av föräldrautbildningar. En annan lösning som presenteras är att det

ska finnas organiserade aktiviteter för barn och unga. Det beror på att det anses ha en hälsofrämjande effekt i form av att det hjälper ungdomar att bygga sociala nätverk. Även i den här rapporten anges att åtgärder måste ske inom skolan för att en lösning ska komma till stånd. På ett mer övergripande plan beskrivs att ett positivt skolklimat måste uppnås samt att skolans miljö och organisering måste anpassas för att möta elevers behov i olika åldrar. På klassrumsnivå beskrivs att lärarna måste vara mer motiverade och förberedda för att möta elevers olika pedagogiska behov. Lärarna måste även ge mer positiv feedback och ta hänsyn till elevers olika förmågor i syfte att uppmärksamma den variation som finns bland eleverna. Slutligen poängteras även vikten av tidiga interventioner för att minska effekten av psykiska och fysiska hälsoproblem hos barn och unga (ibid.).

4.3 Kuratorns arbete i skolan

Kuratorns roll i skolan är ett relativt outforskat område, både i Sverige och internationellt. Det finns bara enstaka studier i Sverige som behandlar skolkuratorns roll, majoriteten av dessa är från 1980-talet (Backlund, 2007). En rikstäckande enkätundersökning på 80-talet med skolkuratorer som respondenter visade att skolkuratoren främst arbetade med enskilda elever. Det arbetet tog sig form i framför allt samtal med barn och föräldrar. Runt sekelskiftet (2000) visade en elevvårdsutredning att arbetsuppgifterna utvecklats till framför allt utrednings- och stödinsatser för enskilda elever, konflikthantering samt till en stödjande funktion för resterande personal på skolan. Kuratorerna utförde också arbete av förebyggande karaktär (ibid.).

År 2010 trädde den nya skollagen (SFS 2010:800) i kraft som ett led i att säkerställa att elevers behov av stöd i skolan uppfylls (Prop. 2009/10:165). En förändring från 1985-års skollag är att skolkuratoren har en lagstadgad plats i skolan och är en del av elevhälsan där kuratorn arbetar med de psykosociala insatserna. Kuratorernas och elevhälsans arbete ska främst bestå av hälsofrämjande och förebyggande arbete för att främja elevernas utveckling mot att nå de utsatta målen inom skolan. I arbetet som är individuellt inriktat har elevhälsan ett särskilt ansvar för att undanröja eventuella hinder för varje barns utveckling och lärande. I de mer förebyggande och generellt inriktade arbetsuppgifterna har elevhälsan en viktig del för att arbeta mot kränkande behandling. De ska även arbeta med undervisning kring alkohol och andra droger, jämställdhet, sex- och samlevnad och övrig livsrelaterad hälsa/ohälsa. Elevhälsan har också ett särskilt ansvar för att se till att skolan bidrar till att skapa goda och trygga uppväxtvillkor för eleverna (Prop. 2009/10:165).

I en undersökning gjord på uppdrag av Akademikerförbundet SSR har skolkuratorers arbetssituation kartlagts (Novus, 2012). Kuratorerna anger att det är arbetet med elevernas psykiska ohälsa som främst upptar deras arbetstid och majoriteten uppger att elevernas problematik ökat de senaste åren (ibid.). Vissa orsaker till elevers psykiska ohälsa är skolrelaterade och kan ha sin grund i att de exempelvis inte lyckas nå kunskapsmålen, får bristande pedagogiskt stöd eller att de upplever en känsla av otrygghet i skolmiljön. Barn som far illa eller har en socialt pressad situation utanför skolan kan också ha svårigheter med att hinna med i skolarbetet (D-Wester, 2005). Skolkuratoren har en roll i att arbeta med dessa elever och framför allt arbeta så att eleverna trots svårigheter klarar att nå kunskapsmålen samt att arbeta förebyggande för att eleverna ska klara målen (Prop. 2009/10:165). I undersökningen på uppdrag av SSR uppgav 73 % att de *inte hinner med* eller *knappt hinner med* sina arbetsuppgifter och det visade sig att arbetsbelastningen och känslan av otillräcklighet är större i skolor med många elever (Novus, 2012). Trots att kuratorernas arbete enligt Skollagen (SFS 2010:800) ska vara förebyggande och hälsofrämjande anger 90 % av kuratorerna att deras arbete *i stor utsträckning* eller *delvis* är akutstyrt (Novus, 2012).

5. Metod

I syfte att kunna följa hur studien har genomförts och för att kunna granska den kritiskt kommer vi i följande kapitel att presentera *val av metod, metoddiskussion, urval, bortfall, intervjuguide, bearbetning och analys av data, avgränsningar, arbetsfördelning* samt *etiska överväganden*. Vårt mål är att uppnå största möjliga transparens, vilket innebär att forskningsprocessen, metodologiska överväganden samt svagheter och brister kommer att redovisas och diskuteras (jfr Svensson & Ahrne, 2011).

5.1 Val av metod

Då vi ämnat undersöka hur kuratorer beskriver elevers psykiska ohälsa föll valet av metod på en kvalitativ sådan. Bryman (2011) menar att kvalitativ forskning bland annat tar sig uttryck i en kunskapsteoretisk ståndpunkt som är tolkningsinriktad och lägger vikten på förståelsen av den sociala verklighet som undersöks. Jämfört med en kvantitativ utgångspunkt, där omgivningen och det som sker i den inte tillskrivs någon mening, läggs det inom den kvalitativa utgångspunkten betydligt större vikt vid förklaringar och betoning av kontext. Kvalitativ forskning betonar vikten av individers subjektiva upplevelse jämfört med objektiva förklaringar som kvantitativ metod syftar till (ibid.). De här egenskaperna anser vi stämma

överens med den socialkonstruktivistiska utgångspunkten för studien som innebär att all kunskap uppstår i en intersubjektiv kontext och skapas genom språkliga relationer i sociala gemenskaper (jfr Thomassen, 2007).

Då vi har velat nå kuratorernas subjektiva upplevelser av elevernas psykiska ohälsa och inte varit intresserad av att *mäta* den psykiska ohälsan hos eleverna, valde vi att använda oss av semi-strukturerade intervjuer. Valet baserades främst på att intervjupersonerna då kunde komma till tals utifrån deras egna referensramar samt på antagandet om att intervjupersonens åsikter och synpunkter bättre kom fram genom intervjuer, jämfört med hur resultatet sett ut om vi använt oss av en kvantitativ metod (Levin, 2008). Om vi valt en kvantitativ metod med ett standardiserat instrument hade vi som intervjuare blivit begränsade då vi inte kunnat fördjupa oss i de svar som gavs. Även intervjupersonerna hade riskerats att bli begränsade då de inte haft möjligheten att delge intressanta erfarenheter eller utveckla sina resonemang (Bryman, 2011). I den semi-strukturerade intervjun utgick vi från en intervjuguide (Bilaga 1) och kunde således fördjupa de svar vi fick. Vi valde dock att inte ha en för strikt struktur och ställde frågorna i den ordning vi ansåg vara lämpligast till respektive intervju, samtidigt som vi inte lät intervjuerna tappa all struktur då innehållet i svaren skulle täckas inom studiens syfte och frågeställningar.

5.2 Metoddiskussion

Den kvalitativa ansatsen i studien och användandet av semi-strukturerade intervjuer för insamlandet av material anser vi ha medfört en rad förtjänster för studien. Karaktäristika för kvalitativa metoder är att det finns en bakomliggande strävan att uppnå närhet och förståelse av det studerade problemet samt en vilja att betrakta forskningsproblemet utifrån de studerade aktörernas perspektiv (Bryman, 2011). Detta anser vi att vi uppnått genom valet av att använda oss av semi-strukturerade intervjuer där intervjupersonen haft frihet att utforma sina svar. Ytterligare en förtjänst med den kvalitativa ansatsen i studien är att den innehåller ett visst mått av flexibilitet. Flexibiliteten utgörs av en möjlighet att ändra riktning för studien utifrån vad som framkommer i respondenternas utsagor (ibid.). Vi har under intervjuernas gång varit uppmärksamma på vad som framkommit i kuratorernas beskrivningar i syfte att de ska stå i centrum och styra datainsamlingen inom ramen för vårt syfte. Som nämnts tidigare har vi modifierat intervjuguiden utefter vad som framkommit i intervjuerna. Flexibiliteten i vår metod har i det här fallet bidragit till att vi fått fram data som varit av stor betydelse för vår studie.

Vår metod har även medfört några begränsningar. Enligt LeCompte och Goetz (Bryman, 2011) är extern reliabilitet, med avseende på huruvida en studie är replikerbar, svår att uppnå för kvalitativa studier. En faktor som påverkar replikerbarheten är att den sociala miljön som studeras är föränderlig, vilket medför att det nästintill är omöjligt att upprepa en studie i exakt samma miljö (ibid.). Då vi använt oss av semi-strukturerade intervjuer och varit flexibla i förhållande till hur vi ställt våra frågor samt då vi till viss del låtit kuratorernas utsagor styra datainsamlingen har även det medfört att studiens replikerbarhet är begränsad. För att trots det uppnå så god replikerbarhet som möjligt har vi redovisat studiens tillvägagångssätt så utförligt som möjligt. LeCompte och Goetz (Bryman, 2011) framhäver även kvalitativa studiers begränsning gällande att uppnå extern validitet. Det beror på att de ofta är kopplade till en specifik kontext och innehåller ett begränsat urval (ibid.). Det här är vi medvetna om och vårt syfte är inte att generalisera studiens resultat till andra miljöer än de som studerats. Vi har istället strävat efter att uppnå intern validitet som innebär ett det ska finnas en god överensstämmelse mellan insamlad data och de teoretiska resonemang som utvecklats (ibid.). Detta har vi försökt uppnå genom att vår teoretiska utgångspunkt varit vägledande när vi arbetat med och kodat vårt insamlade material. Vi anser även att valet av att ta med många citat från intervjuerna i vår analys samt att vi resonerat om citaten utifrån vår utvalda teori bidragit till att stärka den interna validiteten.

En annan begränsning som vår metod medför är att det finns en risk för att relationen och samspelet mellan intervjuare och intervjuperson påverkar datainsamlingen. En aspekt som kan påverka samspelet är risken för att det uppstår en maktrelation där forskaren hamnar i en maktposition i förhållande till den som intervjuas (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2011). För att minska risken för att en sådan relation skulle uppstå valde vi att genomföra intervjuerna på kuratorernas arena. Vilken miljö intervjun genomförs i är också en faktor som kan påverka relationen mellan intervjuperson och intervjuare (ibid.). Vår önskan var därför att uppnå en så naturlig situation som möjligt för intervjuerna och valet av att genomföra intervjuerna på skolan där kuratorerna arbetar baseras således även på den här aspekten.

När flera forskare är inblandade i en studie är semi-strukturerade intervjuer att föredra då de säkerställer ett minimum av jämförbarhet i intervjuandet (Bryman, 2011). Valet av metod anser vi minska risken för att det skulle uppstå skillnader mellan de olika intervjuerna vi genomfört. Denna risk anser vi även att vi har minimerat genom att vi genomfört alla intervjuerna tillsammans. För att uppnå intern reliabilitet krävs enligt LeCompte och Goetz (ibid.) att forskare som arbetar med samma studie kommer överens om hur data ska tolkas i

syfte att den ska tolkas på samma sätt. Vi har under hela uppsatsens gång samarbetat och gemensamt diskuterat tillvägagångssätt och hur det insamlade materialet ska tolkas och analyseras. Vi anser att det bidrar till att öka studiens interna reliabilitet.

5.3 Urval

Kuratorerna som deltagit i vår studie har vi fått kontaktuppgifter till genom klasskamrater och bekanta som varit eller är verksamma inom skolan samt genom sökningar på internet.

Respondenterna har därmed blivit utvalda med hjälp av ett bekvämlighetsurval, vilket innebär att de respondenter som deltar i studien består av de som finns tillgängliga för forskaren (Bryman, 2011). Vi började med att kontakta de fem kuratorer som vi hade kontaktuppgifter till för att höra om de var intresserade av att delta i vår studie. Alla fem tackade ja och en av kuratorerna svarade även att hen arbetade tillsammans med två andra kuratorer som också var intresserade av att delta. Det här sättet att få kontakt med ytterligare respondenter kallas snöbollsurval (ibid.) och två av våra kuratorer har således blivit utvalda genom ett sådant urvalsförfarande. Vid det stadiet hade vi sju stycken kuratorer som ville delta i vår studie. Under första mötet med vår handledare beslutade vi gemensamt att vi skulle börja med att intervjua de sju kuratorerna och därefter se om vi behövde genomföra fler intervjuer. När ämnet blivit godkänt författade vi ett informationsbrev (Bilaga 2) som vi skickade ut till kuratorerna och vi bokade samtidigt in datum för när intervjuerna skulle äga rum.

Då respondenterna som deltagit i studien har valts ut genom att deras kontaktuppgifter varit möjliga att få av bekanta kan det ses som en risk i form av att det skulle påverka vad som framkom i intervjuerna. Ingen av oss har dock haft kontakt med någon av kuratorerna innan vi inledde studien och ingen av oss har således en relation till undersökningsgruppen. Den enda förförståelse vi har av det studerade problemet kommer från den litteratur vi läst inför studien, samt utifrån diskussioner med klasskompisar som gjort praktik hos skolkuratorer och med bekanta som arbetar inom skolan.

Vi anser att en styrka i vårt urval är att det bär på en variation som består av en rad faktorer, bland annat att kuratorerna är verksamma i fyra olika kommuner. Två av kuratorerna arbetar i samma stad inom en kommun och två av kuratorerna arbetar i olika byar inom samma kommun. Alla kuratorerna är dock verksamma på olika skolor. Variationen utgörs även av att vi har intervjuat kvinnliga och manliga kuratorer, kuratorer som arbetar i en storstad och kuratorer som arbetar på mindre orter, kuratorer med både lång och kort erfarenhet av att arbeta som kurator samt yngre och äldre kuratorer. Vi anser således att vi har fått ett varierat

urval av respondenter vilket kan ha bidragit till att skapa en bredare bild av elevernas psykiska ohälsa.

5.4 Bortfall

Från början var vår tanke att intervjua sju kuratorer. En av kuratorerna blev sjuk och intervjun blev inställd. Efter samråd med vår handledare valde vi att vänta med att boka om intervjun tills vi gjort klart de andra i syfte att se om vi behövde mer data till vår analys eller om vi hade tillräckligt med material. Efter att vi genomfört de sex intervjuerna och transkriberat dem ansåg vi att vi fått tillräckligt med material för att genomföra en analys.

5.5 Intervjuguide

Vi valde att strukturera upp fyra olika teman att fråga kring, för att sedan genom följdfrågor komma åt djupare svar. Våra fyra teman utgjordes av följande; *beskrivning av psykisk ohälsa, orsaker, konsekvenser och lösningar*. Dessa teman valdes utifrån våra frågeställningar samt utifrån att vi hade en föreställning om att de kunde fånga skolkuratorernas kunskap om och perspektiv på psykisk ohälsa. De valdes även utifrån en tanke att de kunde belysa professionens handlingsinriktade perspektiv i kontrast till forskningen som fokuserar på mätningar och samband. Vi upplevde ett stöd i att ha intervjuguiden som en ram för intervjun. Intervjuguiden har ändrats under processens gång med några små modifikationer. Under vår första intervju uppmärksammade vi att kuratorn beskrev att den psykiska ohälsan tar sig olika uttryck mellan tjejer och killar. Vi frågade därför kuratorerna i de resterande intervjuerna om de ansåg att det fanns en skillnad mellan hur den psykiska ohälsan tog sig uttryck med avseende på kön. Under vår andra intervju uppkom ett intressant spår från en av respondenterna, där intervjupersonen nämnde sociala medier som en bidragande orsak till elevers psykiska ohälsa och vi valde därför att fråga kring detta vid senare intervjuer.

5.6 Bearbetning och analys av data

Efter att vi genomfört intervjuerna transkriberade vi dem var för sig. Poland (Bryman, 2011) beskriver misstag som kan göras vid transkribering och två exempel är att man hör fel eller blir trött och slarvar. För att minska risken för sådana misstag gjorde vi transkriberingarna så kort efter intervjuerna som möjligt. Vi avsatte även mycket tid i vår planering till transkriberingsfasen så att vi hade möjlighet att ta paus från skrivandet. Efter att alla sex intervjuer var transkriberade började vi koda vårt material. Vi valde att använda oss av

Jönsons (2010) analyschema samt våra frågeställningar när vi kodade materialet. De tre komponenterna vi först kodade utifrån var hur kuratorerna beskriver att den psykiska ohälsan tar sig *uttryck* samt vilka *orsaker* och *lösningar* som beskrivs i förhållande till elevernas psykiska ohälsa. Efter vår första kodning hade vi hittat en del intressanta mönster och nya kodord. Vi genomförde därefter en andra kodning utifrån de nya kodorden och vi la även till Jönsons (2010) problemkomponent *problemets karaktär*. Våra huvudrubriker i ”Resultat och analys” utgörs av våra tre första kodord samt tillägget av problemets karaktär och underrubrikerna till respektive huvudrubrik utgörs av de kodord som vi använde oss av i vår andra kodning. All kodning av materialet har gjorts manuellt på dator och vi har använt oss av färgmarkeringar för att strukturera upp materialet utifrån de utvalda kodorden.

Inom samhällsvetenskaplig forskning är tolkning av empiriskt material av särskild vikt då ett och samma fenomen kan beskrivas, tolkas och förstås på olika sätt beroende på vilken utgångspunkt studien har (Svensson, 2011). Tolkningen av data har en särskilt framträdande roll inom kvalitativ forskning då forskaren inom den typen av studier ofta har en närhet till de människor och miljöer som studeras och då forskaren utgör sitt eget verktyg för att analysera det insamlade materialet (ibid.). Det här är en aspekt som vi varit särskilt medvetna om när vi bearbetat och analyserat vårt material. Vi har därför under hela studiens gång kritiskt reflekterat över vår egen roll i förhållande till insamlingen av data samt till våra tolkningar av materialet när vi genomfört analysen. Detta har vi gjort i form av att kontinuerligt diskutera hur vi agerat i intervjusituationerna samt genom att vi diskuterat hur det insamlade materialet kan tolkas och i vilka koder det ska inordnas i.

I kommande analys kommer vi att presentera olika citat insamlade från våra intervjuer. Vi kommer att ange intervjupersonens namn inom [namn]. Om vi stryker ett längre stycke i citatet anger vi detta med “---” och stryker vi enstaka ord markeras det med “...” (jfr Bryman, 2011).

5.7 Avgränsningar

Vi har valt att avgränsa oss till att undersöka kuratorers perspektiv på psykisk ohälsa då vi anser att de genom sin yrkesroll bär på en viktig kunskap om ungdomars psykiska ohälsa. Då tidigare studier främst fokuserat på psykisk hälsa hos barn över 15 år (Hagquist, 2011; Petersen et al., 2010) har vi valt att fokusera på ungdomar som går på högstadiet i denna uppsats. Kuratorerna vi har intervjuat arbetar som tidigare nämnts på orter av varierande storlek, de har varierande ålder, olika arbetslivserfarenhet och är av olika kön. När vi

analyserat och kodat materialet har vi haft de här variablerna i åtanke men beroende på att vi endast genomfört sex intervjuer har vi inte kunnat identifiera något samband mellan variablerna och våra teman. Vi kommer därför inte beröra vad de bakomliggande orsakerna är till hur kuratorerna beskriver den psykiska ohälsans karaktär, uttryck, orsaker och lösningar i vår analys. Några av kuratorerna berättade att de arbetar både på högstadiet och på en låg- och mellanstadieskola. I de fall då detta framkom under intervjuens inledande frågor var vi noga med att berätta att vi var intresserade av kuratorernas upplevelse av högstadieelevernas psykiska ohälsa. I enlighet med vår intervjuguide frågade vi även kuratorerna om vilka konsekvenser elevernas psykiska ohälsa kan leda till. På grund av platsbrist har vi inte med denna komponent i vår analys.

5.8 Arbetsfördelning

Vi har under denna uppsatsprocess varit två författare. För att skapa en röd tråd i rapporten har vi arbetat tillsammans under majoriteten av processen. Vi har fördelat litteratur mellan oss och sedan delgivit den andre vad i litteraturen som varit relevant. Vi har utfört de sex intervjuerna tillsammans där en av oss har tagit positionen som intervjuare och den andra har observerat och vid behov ställt följdfrågor i slutet. För att skapa effektivitet har vi transkriberat var för sig men sedan kodat och analyserat materialet tillsammans för att få en så gemensam bild av materialet som möjligt. Vi har ansett det vara viktigt att vi båda har insyn i alla delar av processen.

5.9 Etiska överväganden

Vi har i vår studie tagit hänsyn till det grundläggande individskyddskravet, som enligt Vetenskapsrådet (2002) ska skydda samhällets medborgare från att lida fysiska eller psykiska men till följd av deltagande i forskningsstudier. Vi har presenterat syftet med vår studie för respondenterna och informerat dem kring villkoren för deras medverkan. De har under hela processens gång kunnat dra tillbaka sitt samtycke för deltagandet i studien. Vi har försäkrat deltagarna om att de kommer aidentifieras och att deras arbetsplats kommer att anonymiseras i studiens rapport. Det insamlade materialet kommer inte att användas i något annat sammanhang än till föreliggande undersökning. Vi valde att informera respondenterna om individskyddskravet i ett tidigt skede och skickade därför ut ett informationsbrev där vi också informerade om att intervjuerna kom att spelas in. I början av varje intervjutillfälle

valde vi att påminna intervjupersonerna kring villkoren och vid intervjuens slut meddelade vi dem att de har möjlighet att ta del av uppsatsen när den är färdigställd.

Psykisk ohälsa hos barn och unga är ett ämne som kräver ett etisk övervägande ur forskningssynpunkt då det kan komma att beröra känsliga områden. Därför har intervjufrågorna berört elevernas psykiska hälsa i generella drag och inte på individnivå. Vi har fört en diskussion kring uteslutandet av ungdomars perspektiv inför vår studie; det etiska dilemmat kring att *inte* intervjua ungdomar. Vi är medvetna om att det inte är ungdomarnas verklighet som kommer att visas genom kuratorernas beskrivningar. Dock menar vi att kuratorernas beskrivningar av psykisk ohälsa får direkta konsekvenser för ungdomar, bland annat i form av vilken hjälp ungdomar får, och därför är dessa beskrivningar viktiga att studera.

I vår rapport har vi angett ett antal citat från olika intervjuer. Vi har i vissa fall ändrat detaljer kring individerna i citaten om personer anges. Vi har medvetet valt att inte använda för specifika uttalande kring eleverna som citat, då vi vill vara säkra på att det inte ska gå att härleda svaren till personen eller skolan det gäller. De namnen som används i uppsatsen är fingerade i syfte att säkerställa att anonymitetskravet uppfylls.

6. Teori

I kommande kapitel kommer vi att presentera våra teoretiska utgångspunkter. Först görs en presentation av *socialkonstruktivism* och därefter följer en presentation av Jönsons (2010) *perspektivanalys*.

6.1 Socialkonstruktivism

Utgångspunkten för denna uppsats är socialkonstruktivistisk. Socialkonstruktivism utgör både en ontologisk ståndpunkt och en kunskapsteori (Bryman, 2011; Thomassen, 2007). Som ontologisk ståndpunkt innebär socialkonstruktivism ett ifrågasättande av att sociala företeelser existerar i form av en yttre verklighet som inte går att påverka. Istället poängteras att den sociala världen kontinuerligt skapas och förnyas genom socialt samspel (Bryman, 2011). Utifrån ett kunskapsteoretiskt perspektiv innebär socialkonstruktivism att all kunskap uppstår i en intersubjektiv kontext och skapas genom språkliga relationer i sociala gemenskaper. Inom den här inriktningen betonas således språket och den sociala interaktionen som förutsättningar för kunskap (Thomassen, 2007).

Ett känt verk inom socialkonstruktivismen är Berger och Luckmanns (1998) bok *Kunskapsociologi. Hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*. Berger och Luckmanns (ibid.) utgångspunkt är att människan är en social varelse och de betonar att människans skapande av sig själv är en social process. Det mänskliga jaget formas i samspel med omgivningen och omgivningen fungerar som förmedlare av den rådande kulturella och sociala ordningen. Ett av Berger och Luckmanns (ibid.) mest centrala begrepp är *institutionalisering*. Dess ursprung vilar på att alla mänskliga handlingar och aktiviteter är underkastade att bli till vanor. Handlingar som upprepas inordnas i ett mönster och med tiden genomförs de allt lättare och kommer även att uppfattas som ett mönster. Denna vanemässighet medför en psykologisk fördel i form av att individen befrias från att fatta allt för många beslut. Genom vanemässigheten behöver människan inte heller definiera varje situation på nytt, utan kan utifrån förhandsdefinitioner förutse vilket handlingsalternativ som ska väljas. När människor interagerar med varandra utgår de från sådana förhandsdefinitioner och därigenom skapas typifieringar som kommer att uppfattas som ömsesidiga av de som ingår i interaktionen. Handlingsmönster skapas och människorna kommer att inta och spela roller i förhållande till varandra (ibid.).

En förutsättning för att människan ska kunna förstå vardagslivets verklighet är att hon förstår språket. Enligt Berger och Luckmann (1998) fungerar språket som något som objektifierar och typifierar våra upplevelser. Genom att vi uttrycker våra upplevelser genom språket placerar vi in dem i allmänna kategorier som medför att de tillskrivs en betydelse, både för oss själva och för andra. Den här processen där mänsklig aktivitet och handling externaliseras och får en objektiv karaktär benämner Berger och Luckmann (ibid.) för objektivering. När handlingar överförs till nya generationer befästs deras objektivitet och de institutionaliseras. *Institutioner* består således av objektiverade mänskliga handlingar. Det är i detta stadium som den sociala världen uppstår. Via socialisationen och språket internaliserar den nya generationen den sociala världen och den kommer att uppfattas som ett yttre och objektivt faktum. *Externalisering, objektivering* och *internalisering* är delar av en kontinuerligt fortlöpande process som skapar och upprätthåller den sociala världen och dess institutioner. På detta sätt skapas vår samhällsordning och samhället ses av Berger och Luckmann (ibid.) som en mänsklig produkt, men av människan uppfattas den som en objektiv verklighet. Berger och Luckmann (ibid.) menar dock att det är viktigt att komma ihåg att det är en konstruerad objektivitet som skapats av människor.

6.2 Jönsons perspektivanalys

Håkan Jönson presenterar i sin bok *Sociala problem som perspektiv. En ansats för forskning & socialt arbete* (2010) ett analyschema som han kallar för perspektivanalys.

Perspektivanalysen hör hemma inom den socialkonstruktivistiska traditionen och dess utgångspunkt är att det inte finns *en* version av sociala problem, utan att det finns flera och ofta konkurrerande beskrivningar av ett och samma fenomen. Perspektivanalysen är ett verktyg för att identifiera och bena upp olika problemversioner samt för att identifiera vem som anses vara bärare av problem och vem som bär ansvaret för att lösa dem. Sociala problem är utifrån det här perspektivet inte bara sociala konstruktioner, utan den uppfattning som råder om problemen leder till konsekvenser i verkligheten (ibid.).

Utifrån den socialkonstruktivistiska teoritraditionen finns det enligt Jönson (2010) en del intressanta frågor att ställa om sociala problem. Han beskriver en rad olika frågor och den som vi fastnat för i denna uppsats är frågan om *vad*. Frågan om *vad* berör bland annat vilka versioner av problemet som förekommer, hur problemet karaktäriseras och vad de anses ha för orsaker. Det är den här frågan som genomsyrar den ovan beskrivna perspektivanalysen. Perspektivanalysen utgörs av en rad olika problemkomponenter (ibid.) och vi har i vår studie valt att fokusera på problemkomponenterna *karaktär*, *orsaker* och *lösningar*. Karaktär belyser aspekter som vad för slags problem det är, om det finns någon kärna i problemet och hur avgränsningarna ser ut. Komponentens orsaker ser till vilka olika orsaker som anges, finns det flera och är de sammanhängande? I orsaker diskuteras också huruvida det går att skönja olika orsaksresonemang. Jönson (ibid.) pratar om voluntaristiska och deterministiska orsaksresonemang som ofta ses som motsatser till varandra. Voluntarism betonar ansvar/skuld och en fri vilja hos individen, medan determinism betonar omgivningens påverkan och strukturella faktorer som orsak till det aktuella problemet. Lösningsskomponenten fokuserar på vilka olika förslag till lösningar som ges. Vem är lämplig och/eller bär ansvaret för att lösa problemet? Enligt Jönson (ibid.) kan orsaker och lösningar förekomma på olika nivåer och de båda komponenterna kan lokaliseras till mikro-, meso- och makronivå. Vi kommer även i vår studie att integrera problemkomponenten *aktör*, som enligt Jönson (ibid.) belyser vilka problemets huvudsakliga aktörer är samt om det finns roller att skönja så som offer och förövare. Denna problemkomponent kan överlappa de andra problemkomponenterna (ibid.) och det är på så sätt vi kommer att använda den.

7. Resultat och analys

I det följande kapitlet kommer vi att presentera resultaten från vår studie samt vår analys av vårt insamlade material. Vårt resultat och analys kommer att delas in i följande rubriker och underrubriker:

- Problemets karaktär	- Uttryck för psykisk ohälsa	- Orsaker till psykisk ohälsa	- Lösningar
	Inåt	Hemsituationen	Attitydförändringar
	Utåt	Ensamhet och önskan om grupptillhörighet	Förebyggande arbete
	Psykosomatiska besvär	Kränkningar och mobbning	Fler resurser
		Stress och press	Arbete på olika arenor

7.1 Problemets karaktär

Problemets karaktär beskrivs av Jönson (2010) vara en komponent som svarar på frågor om vad som utgör problemets kärna, hur det avgränsas gentemot andra problem samt var och på vilken nivå det kan lokaliseras. I intervjuerna beskrivs psykisk ohälsa inte vara ett problem med en tydlig kärna utan det beskrivs vara ett problem av varierande karaktär. Oskar beskriver det så här:

Då får jag prata väldigt generellt, för som ni förstår så psykiska ohälsa kan ju spänna väldigt brett.

Jag brukar försöka utgå från individens subjektiva känsla när det gäller deras problem. [Oskar]

Precis som Oskar säger i citatet beskriver de andra kuratorerna att psykisk ohälsa är ett brett fenomen som innefattar många olika komponenter. Något som kuratorerna dock är överens om är att psykisk ohälsa handlar om att eleverna mår dåligt. Här görs en avgränsning av

problemet. Utifrån kuratorernas beskrivningar kan vi urskilja följande gradskillnader i elevernas mående; 1) mår dåligt, 2) mår dåligt och har mindre allvarliga bekymmer, 3) lider av psykisk ohälsa och 4) lider av svårare psykisk ohälsa. ”Mår dåligt” beskrivs som något som alla göra till och från under livet och behöver enligt kuratorerna inte föranleda att eleverna behöver hjälp för att komma till rätta med sitt mående. I anslutning till den här kategorin tar kuratorerna även upp tonårsbekymmer. En av kuratorerna säger så här:

Jag jobbar med tonåringar, jag har aldrig träffat en tonåring som mår jättebra under hela sin pubertetsperiod. Så att alla elever har ju upp och ner. [Rita]

I citatet beskriver Rita att hon inte har träffat en tonåring som går igenom hela pubertetsperioden utan att må dåligt. Att må dåligt är således något som ses tillhöra den här perioden av livet, vilket även de andra kuratorerna beskriver. Kuratorerna poängterar samtidigt att man måste vara vaksam på tonårsbekymren, då de kan övergå till mer destruktiva beteenden och leda till svårare problem. Tonårsbekymmer befinner sig utifrån kuratorernas beskrivningar i en gråzon. Det beskrivs som besläktat med psykisk ohälsa men ses ändå inte utgöra en del av själva problemet. De elever som kuratorerna arbetar med beskrivs framför allt tillhöra kategorin ”mår dåligt och har mindre allvarliga bekymmer”, men de arbetar även med elever inom kategorin ”lider av psykisk ohälsa”. En av kuratorerna beskriver sitt arbete så här:

Nej men jag tänker mig det att man finns där för att kunna, man spelar roll i det att faktiskt tidigt upptäcka när en elev är i det här att man har bara tillfällena att ’ja, idag blev det en lite dålig dag’ och sen är det bra igen och att man överlag har det okej. Men liksom att kunna tidigt upptäcka när elever börjar befinna sig i det här andra tillståndet ”...”. [Vera]

I citatet berör Vera de nämnda gradskillnaderna i elevernas mående. Hon beskriver även att hon som kurator spelar en roll i att tidigt upptäcka när det sker en övergång från en gradskillnad till en annan i måendet. Elever inom kategori 2, som kuratorerna främst arbetar med, beskrivs ha varierande bekymmer. Det kan vara att de har svårt att komma ur en negativ spiral, har dålig självkänsla, känner sig ensamma, har problem hemma eller känner sig pressade och stressade inför skolarbetet. Eleverna inom kategorin ”lider av psykisk ohälsa” beskrivs ha grövre bekymmer så som ätstörningar, depression, självskadebeteenden eller svårt med impuls kontroll. I förhållande till den här typen av problem beskriver kuratorerna att de är noga med var gränsen för deras eget arbete går och när de ska remittera eleverna vidare. De poängterar att de inte har en behandlande roll, utan att andra aktörer utanför skolan står för det arbetet. Den sistnämnda kategorin ”lider av svårare psykisk ohälsa” utgörs av de elever som

behöver remitteras vidare och få hjälp utanför skolan och de kan ha bekymmer så som långvariga depressioner, självska debeteende eller självmordstankar.

Karaktäristika för ett problem utgörs enligt Jönson (2010) även av vilken nivå det placeras på. Utifrån kuratorernas beskrivningar är psykisk ohälsa ett problem som kan lokaliseras till både mikro-, meso- och makronivå. Som vi redogjort för ovan är psykisk ohälsa ett problem som enskilda individer drabbas av, det beskrivs således som ett problem på mikronivå. Psykisk ohälsa innefattar dock enligt kuratorerna även faktorer så som mobbning och kränkningar, stress och press i förhållande till skolarbete och betyg samt problem i hemmet. Utifrån de här beskrivningarna lyfts problembilden ett snäpp och psykisk ohälsa kan således även lokaliseras till mesonivå. Psykisk ohälsa beskrivs av kuratorerna även vara ett samhällsproblem då det är ett fenomen som kan drabba alla människor och inte bara eleverna i skolan. Den psykiska ohälsan relateras även till strukturella faktorer så som hur skolan är organiserad, betygssystemet, socioekonomiska faktorer och sociala medier. Problemet placeras således även på makronivå.

Några av kuratorerna beskriver att den samhälleliga utvecklingen i form av de sociala mediernas framväxt, att valmöjligheterna har ökat samt att individen allt mer står i fokus har medfört en förändring av den psykiska ohälsans karaktär:

Att det som jag upplever kunde hända i barns utveckling eller vad som hände med dom när de gick i sexan, sjuan, åttan, nian händer nu liksom förflyttat ner i trean, fyra, femman. Det som hände i trean, fyran, femman flyttas ner och händer i ettan, tvåan, trean. Så att jag kan se att det är rätt lika på många sätt men jag ser en förflyttning ner i åldrarna. Och återigen finns det många goda och bra saker med det här att vi, men sociala medier och vi är uppkopplade och vi har många arenor att kunna röra oss på och hitta likasinnade och så, så det finns fantastiska möjligheter men på baksidan av det är också att lika många möjligheter som det finns, finns det ju också att en större utsatthet, ett tempo som aldrig tar slut. [Vera]

I citatet beskriver Vera en utveckling där sociala medier medfört mycket positivt, men att det samtidigt lett till att fler unga blir utsatta samt att det medfört ett högre tempo i tillvaron. Majoriteten av kuratorerna beskriver även att sociala medier medfört en ökad medvetenhet hos unga bland annat kring utseende och hur man ska och bör vara. Som Vera beskriver har det medfört att det som hände i barns utveckling i en viss ålder förr har krupit nedåt i åldrarna. Den här utvecklingen upplever kuratorerna har påverkat den psykiska ohälsan hos eleverna och även den psykiska ohälsan i samhället i en negativ riktning. Trots detta upplever kuratorerna att den psykiska ohälsans utbredning varit relativt stabil över tid. Vissa av

kuratorerna upplever att den psykiska ohälsan har ökat, men säger samtidigt att det kan bero på att vi är bättre på att uppmärksamma den idag samt att arbetet med psykisk ohälsa blivit mer utbrett i samhället. Det problem som framställs i kuratorernas beskrivningar kan således karaktäriseras som ett fenomen som är definierat av människor och som påverkas av vad vi anser vara viktigt att fokusera på.

7.2 Uttryck

I kuratorernas beskrivningar av hur elevers psykiska ohälsa tar sig uttryck har vi identifierat en mängd olika uttryck. Vi har efter kodning av materialet kunnat skönja tre olika kategorier av uttryck; *inåt*, *utåt* samt *psykosomatiska besvär*.

7.2.1 Inåt

Ett sätt som kuratorerna beskriver att elevernas psykiska ohälsa tar sig uttryck på är att de vänder det dåliga måendet inåt. Den här typen av uttryck ställs av kuratorerna ofta mot uttryck som utgörs av utåtagerande beteenden, vilket skapar två motsatta sätt som den psykiska ohälsan kan ta sig uttryck på. En kurator beskriver det så här:

Men i stora drag så är det väl oftast antingen inåt, alltså dom blir det vi lite slarvigt väljer att kalla för 'hemmasittare', elever som inte kommer hit av olika anledningar. Det är ju ett typiskt sätt att, alltså, som det ter sig. Alternativt att man blir utåtagerande, barn som uppfattas som arga och ibland aggressiva. Där det ligger väldigt mycket mer bakom. [Rita]

Som citatet visar beskrivs eleverna antingen ge uttryck för sin psykiska ohälsa genom att bli inåtvända eller genom ett utåtagerande beteende. De utåtagerande uttrycken kommer att beskrivas under nästa rubrik. De uttryck som beskrivs som inåtvända utgörs till stor del av att eleverna vänder det dåliga måendet mot sig själv samt av att de drar sig undan eller isolerar sig. Kuratorerna beskriver att det kan handla om att eleven har dålig självkänsla, funderingar kring sitt utseende, inte känner sig värd något samt att det även kan ta sig uttryck i form av mer självdestruktiva beteenden så som ätstörningar och självskadebeteenden.

De pratar inte så mycket och så håller de sig undan. Det kan man ju få göra då och då, men i det här fallet som jag tänker på just nu så har det varit väldigt tydlig att det blivit en väldigt rejäl nergång i humöret. Vill inte räcka upp handen, vill inte delta i någonting alls. Sen brukar det komma då med självskadebeteende, oftare för tjejer, väldigt mycket oftare för tjejer "...". [Oskar]

I citatet beskriver Oskar en elevs dåliga mående som tagit sig uttryck genom nedstämdhet, självskadebeteende och genom att eleven blivit tillbakadragen. Den här typen av exempel

finns i majoriteten av kuratorernas beskrivningar och är ett typiskt exempel på inåtvända uttryck för psykisk ohälsa. Då den här typen av uttryck inte alltid är så lätta att se beskriver kuratorerna att den psykiska ohälsan ofta uppmärksammas genom att det sker en beteendeförändring hos eleven, som i citatet ovan. Det kan också uppmärksammas genom att eleven får ökad frånvaro eller att studieresultaten försämras. En kurator beskriver det så här:

Men även barn som, alltså man kan se det i studieresultaten. Man ser att resultaten dalar, man struntar i skolan av en eller annan anledning. Det är väl generellt så jag tänker att jag kan se det.

Men vi ställer ju i alla fall frågor kring deras psykiska mående när sådana här saker händer, antingen att dom kommer hit när man ser mycket utåt, eller när deras studieresultat påverkas.

[Rita]

Precis som Rita säger i citatet beskriver flera av de andra kuratorerna att det ofta är genom att studieresultat försämras och/eller att eleven börjar skolka som elevens situation uppmärksammas. När kuratorerna då initierar samtal med eleven upptäcks de andra uttrycken för psykisk ohälsa som beskrivits ovan. Som framgick i det första citatet görs det även en skillnad mellan könen i kuratorernas beskrivningar av hur den psykiska ohälsan tar sig uttryck. De uttryck som vänds inåt beskrivs som mer typiska för tjejer och de uttryck som är utåtagerande beskrivs som mer typiska för killar. Skillnaden som beskrivs går att finna i konkreta exempel som fyra av kuratorerna själva ger, men även implicit i alla intervjuerna i hur de pratar om killar och tjejer. En av kuratorerna säger så här:

Nej, men det är väl ganska så vanligt att tjejer tar det inåt sig själv, man skär sig, du vet, man kanske inte äter, nej men du vet, man straffar sig på något sätt. Och killar kanske blir fysiska, att man bufflar på någon eller man skriker. [Jessika]

I citatet beskriver Jessika en tydlig skillnad i hur den psykiska ohälsan tar sig uttryck hos killar respektive tjejer där de inåtvända uttrycken blir ”tjejuttryck”. Fyra av kuratorerna beskriver att tjejer ger uttryck för sin psykiska ohälsa genom att vara tysta, bli inåtvända och att de riktar smärtan mot sig i form av bland annat självskadebeteende och ätstörningar. Samtidigt beskrivs tjejer som mer kontaktsökande och verbala och att de har lättare för att sätta ord på sina känslor än vad killar har. Det här kan kopplas till det faktum att kuratorerna upplever att det finns en större acceptans för tjejer att må dåligt.

Skillnaden i hur psykisk ohälsa tar sig uttryck mellan könen beskrivs av en kurator bero på stereotypiska förväntningar på hur killar och tjejer ska vara. En annan kurator menar att det beror på att vi i samhället idag gör skillnad på killar och tjejer. Skillnaden mellan könen kan kopplas till Berger och Luckmanns (1998) institutionaliseringsteori. De stereotypa

föreställningarna som finns angående hur tjejer och killar ska vara kan sägas vara en följd av människans behov av att skapa typifieringar och på förhand givna definitioner av verkligheten. Med tiden har dessa typifieringar och handlingsmönster kopplade till hur könen ska vara blivit institutionaliserade. De har blivit objektiva faktum. Det här får precis som Berger och Luckmann (ibid.) mena konsekvenser i verkligheten genom att tjejer och killar internaliserar dessa föreställningar och beter sig på det sätt som förväntas av dem och omgivningen, däri inräknat kuratorerna, bemöter dem utifrån dessa på förhand givna definitioner. I kuratorernas beskrivningar framträder dock en medvetenhet om den här aspekten och flera av dem beskriver att de jobbar för att förändra dessa institutionaliserade föreställningar.

7.2.2 Utåt

Som Rita beskriver i citatet under föregående avsnitt finns det i motsats till de elever som vänder den psykiska ohälsa inåt elever som istället visar den utåt. Kuratorerna beskriver att den typen av uttryck utgörs av att elever antingen blir utåtagerande i form av att de bli aggressiva, bråkar, skriker eller slåss eller att de har svårt med impuls kontroll och mår dåligt på grund av att de inte kan hantera vissa situationer. Veronika uttrycker det så här:

Där är en elev i klassen som ständigt kommenterar varenda dag. Öppnar munnen så är där en pojke som kommenterar, kommenterar, kommenterar och hon blir förbannad och hon skriker och hon bråkar. ”---” Den här flickan kommer upp och när man liksom börjar ställa frågor så visar det alltså. Jag tror [hör ej] depression. Och så får perspektivet en helt annan bild, eller hur. Och den här pojk som ständigt kommenterar som ständigt han har ingen impuls kontroll så han måste också ha hjälp, eller hur. [Veronika]

Citatet från intervjun med Veronika är en typisk beskrivning av hur elever ger uttryck för psykisk ohälsa genom ett utåtagerande beteende och liknande beskrivningar går att hitta hos majoriteten av kuratorerna. Som Rita beskriver i citatet under föregående avsnitt uppfattas de här eleverna som arga och aggressiva men hon poängterar att det ligger mycket mer bakom beteendet. Den här typen av medvetenhet framträder i majoriteten av kuratorernas beskrivningar. Kuratorerna beskriver att det är viktigt att se bakom elevernas utåtagerande beteende eftersom de upplever att det många gånger bottnar i att eleven mår dåligt av någon anledning. Vissa av kuratorerna beskriver att den här typen av synsätt inte finns hos all personal inom skolan, vilket medför att elever med den här typen av beteende ibland blir missförstådda. Precis som för de eleverna som ger uttryck för den psykiska ohälsan genom att

bli inåtvända, beskriver kuratorerna att de elever som ger uttryck för psykisk ohälsa utåt också får försämrade skolresultat och ökad frånvaro.

I förhållande till uttrycken som riktas utåt beskriver även två av kuratorerna att psykisk ohälsa kan ta sig uttryck genom att elever förändrar sitt beteende i form av att byta umgänge eller att börja röka. En av kuratorerna uttrycker det så här:

Det är väldigt typiskt också, börja röka cigaretter, byter umgänge också klassiska sådana här. Varit kanske lite tystare, kanske lite snälla duktiga flickan eller pojken och så plötsligt hänger man med de tuffa rökarna. Lite så här, hur mår du egentligen? Det brukar vara ett litet tecken. [Oskar]

I citatet beskriver Oskar en typ av uttryck som utgörs av att det sker en beteendeförändring hos eleven i riktning mot vad som anses vara något som inte är bra för hen. Det här beteendet beskrivs av kuratorerna både som ett uttryck för psykisk ohälsa och som ett tecken för att identifiera att en elev inte mår bra. Det här kan kopplas till det som Berger och Luckmann (1998) kallar för förhandsdefinitioner, alltså på förhand givna föreställningar om hur något är. När eleverna bryter mot föreställningarna om hur elever i en viss ålder ska bete sig eller vara reagerar omvärlden och ser det som ett tecken på att allt inte står rätt till eller att eleven inte mår bra. Konstruktionen av hur elever i en viss ålder ska vara får således konsekvenser för hur vi ser på och reagerar på deras agerande.

Som nämnts i föregående avsnitt beskriver fyra av kuratorerna att det utåtagerande beteendet är ett uttryck för psykisk ohälsa som är typiskt för killar:

För killar så är det väl också traditionellt sett att vi har lärt dem att de ska agera mer utåt fysiskt, inte prata så mycket känslor eller vända smärtan mot sig i form av självskadebeteende, utan då blir det mer att killar blir mer utåt, muckar gräl. Liksom lättstötta kan man säga. En del vet jag om som, nu har de haft en riktigt dålig helg, så blir det definitivt slagsmål på måndagen. [Oskar]

I citatet beskriver Oskar typiska uttryck för killar och de utgörs av utåtagerande beteenden av typen som beskrivits ovan. Liknande beskrivningar går att hitta hos tre av de andra kuratorerna. Utifrån kuratorernas beskrivningar samt utifrån att majoriteten av exemplen som handlar om utåtagerande beteenden kopplas till killar, konstrueras en bild där utåtagerande uttryck för psykisk ohälsa är ”killuttryck”. De fyra kuratorerna som beskriver att det finns en skillnad i hur psykisk ohälsa tar sig uttryck mellan könen upplever att det inte är lika socialt accepterat för killar att må dåligt och precis som Oskar säger beskriver de att killar inte pratar om känslor utan istället slår sitt dåliga mående ifrån sig. Som nämnts i tidigare avsnitt kopplar en av kuratorerna det till stereotypiska föreställningar och menar att killar förväntas klara sig

och att de inte ska vara sårbara. Här syns tydligt hur institutionaliserade föreställningar får konsekvenser i verkligheten (jfr Berger & Luckmann, 1998). Konsekvensen av att killar förväntas klara sig och inte vara sårbara blir att det inte är lika socialt accepterat för dem att må dåligt. Kuratorerna lyfter i sina beskrivningar fram vikten av att prata om sitt dåliga mående och alla ser samtal och att söka hjälp som en lösning i förhållande till den psykiska ohälsan. Ytterligare en konsekvens av de föreställningar som råder kring hur killar ska vara kan således vara att de får svårare att komma till rätta med sin psykiska ohälsa då de förväntas att inte prata om känslor och inte vara sårbara.

7.2.3 Psykosomatiska besvär

Flera av kuratorerna beskriver även att den psykiska ohälsan tar sig uttryck i form av fysiska besvär. De fysiska besvär som kuratorerna beskriver utgörs av att eleverna har ont i magen, har huvudvärk, känner ångest, att de sover dåligt samt att de känner sig stressade. En av kuratorerna beskriver det så här:

Det kan visa sig på väldigt många olika sätt. För vissa elever är det ju att man ser en, alltså, förhöjd oro och ångestnivå och att man märker att de står, alltså, samhället har förändrat så att det är så mycket val. ”...” Och där ser jag, i takt med det, så ökar ju också pressen på dem och ångesten kopplat till det. Så att mycket uppstår i det, att man ser att en oro, en ångest inför att vad, vad ska jag välja, vad ska jag göra, vad ska det bli av mig, vem är jag. På ett annat sätt än bara på det här vanliga. [Vera]

Som Vera beskriver i citatet kopplar flera av kuratorerna de fysiska uttrycken för psykisk ohälsa till en upplevd press och stress i förhållande till framtiden samt till krav som ställs i skolan. Kuratorerna beskriver även andra orsaker som ger upphov till fysiska uttryck, de kommer vi att utveckla i nästkommande avsnitt. När eleverna inte kommer till rätta med de här känslorna beskriver kuratorerna att det leder till en psykisk ohälsa som tar sig uttryck i form av de fysiska besvär som beskrivits ovan. För vissa elever leder det även till att de förlorar orken och lusten. Kuratorerna beskriver att de i vissa fall går så långt att elever drabbas av depression:

”...” och är det så att en elev har en depression och är i behandling för sin depression då måste alla lärarna veta om det, ja. ”...”. För oftast påverkar det hela livet, den här eleven, man sover inte bra på natten eller man sover väldigt snabbt på natten, så vaknar man tidigt, tidigt på morgonen och ligger och funderar och grubblar över livet fram till morgonen. [Veronika]

I citatet beskriver Veronika att en depression får effekter på hela elevens tillvaro. Hon beskriver även att det påverkar både det fysiska och psykiska måendet samt att det leder till både fysiska och psykiska besvär. I citatet beskriver Veronika vikten av att informera lärare när en elev lider av en depression. Tanken om att det är viktigt att informera lärare beskrivs även av de andra kuratorerna och dem grundar det på att de ser att elevers skolprestationer påverkas när de inte mår bra. Precis som vi beskrivit i de två tidigare avsnitten påverkar även de fysiska besvären till följd av psykisk ohälsa och depressioner elevers skolresultat och närvaro. Oavsett hur den psykiska ohälsan tar sig uttryck hos eleverna är alltså en konsekvens att skolresultaten påverkas.

Utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv ses psykisk ohälsa som ett fenomen som skapas och definieras genom mänskligt samspel och sociala processer, det existerar inte oberoende av oss människor. Berger och Luckmann (1998) beskriver hur dessa fenomen genom objektivisering upplevs som objektiva faktum, precis som beskrivits här i avsnittet om uttryck. För eleverna och kuratorerna är psykisk ohälsa ett verkligt fenomen och särskilt tydligt blir det när den psykiska ohälsan tar sig uttryck i form av fysiska besvär. Det här visar att uppfattningen om socialt konstruerade fenomen får verkliga konsekvenser för människor (ibid.).

7.3 Orsaker till psykisk ohälsa

I kuratorernas beskrivningar kring orsaker till elevers psykiska ohälsa har vi kunnat skönja många olika faktorer. Beskrivningar av orsaker har landat på mikro-, meso- och makronivå och inom många olika områden. Vi kommer att dela upp orsaker i olika underrubriker vilka är; *hemsituationen, ensamhet och önskan om grupptillhörighet, mobbning och kränkningar* samt *stress och press*.

7.3.1 Hemsituationen

Alla intervjuade kuratorer upplever att en problematisk hemsituation är en bidragande orsak till elevernas psykiska ohälsa. Vad som beskrivs som en problematisk hemsituation inkluderar ett brett spann från missbruk och misshandel till kommunikationsproblem. Det pratas även om föräldrars upplevda trauman och socioekonomisk utsatthet. Vissa av kuratorerna pratar om hur elever vars familjer har svårt att tillträda arbetsmarknaden och således har socioekonomiska problem, ibland kan påverka ungdomarna i att de får bära "vuxenproblem":

Nja, men alltså det är klart att man ser, jag menar, om det är hög arbetslöshet, att de ser sina föräldrar har svårt att få jobb, mister jobb, att de oroar sig, ungdomarna tänker liksom 'hur kommer det se ut för mig?' [Rita]

Rita säger i citatet ovan hur hon kan se att föräldrarnas arbetssituation och deras oro kring denna kan göra att ungdomarna i sin tur kan skapa sig en oro kring deras framtid. Jönson (2010) pratar om att orsaker kan beskrivas på olika nivåer och citatet kan tolkas som att arbetslösheten på en strukturell nivå påverkar föräldrarna och ungdomen på individnivå. I förhållande till detta kan vi också se att det inte finns några voluntaristiska orsaksresonemang i kuratorns beskrivning då inget ansvar eller någon slags skuld kring ungdomens psykiska mående läggs på individen (jfr Jönson, 2010).

I kuratorernas beskrivningar framställs elevernas psykiska ohälsa delvis ha grund i den faktiska familjesituationen. Det pratas om bråk, separationer och vårdnadstvister som har en direkt påverkan på ungdomen. Tre av kuratorerna beskriver hur positiva och negativa relationer inom ungdomens familj påverkar eleven. Det upplevs också att föräldrarnas relation till ungdomen kan vara en bidragande faktor till ungdomens dåliga mående:

Om jag ska vara helt ärlig, de problem som jag stöter på oftast som leder till någon psykisk ohälsa brukar handla om problem hemma, som gör att de blir väldigt ledsna. Det kan vara att de är väldigt hårt pressade hemma, vissa elever, att prestera och ibland är det tvärtom. Att de inte får den kärlek och uppmärksamhet som de behöver, hemifrån. [Oskar]

Oskar upplever att det kan finnas de föräldrar som pressar barnen för hårt och att det även finns de som inte ger tillräckligt med kärlek och uppmärksamhet. Kuratorernas beskrivningar visar också på att det inom vissa familjer kan upplevas som genant att vända sig till kuratorn eller socialtjänsten för att be om hjälp. En kurator uttrycker att det kan finnas en osäkerhet hos föräldrarna som gör att de inte vet hur de kan hjälpa och bemöta ungdomen i sitt mående. Detta är något som återkommer hos ytterligare ett par kuratorer, att föräldrarna inte vet hur de ska hantera och möta ungdomen, vilket i sin tur tycks leda till kommunikationsproblem mellan föräldern och eleven. Några av kuratorerna beskriver även att hemsituationen påverkar elevernas psykiska ohälsa:

Eller har en pappa som är alkoholist. Går runt med klumpen i magen och det värsta de vet, det värsta scenariot, det är om pappa plötsligt vandrar in på skolan så de andra kompisarna kan se det. För den här hemligheten är så stor och dramatisk. Så det är ju de här barnen som sitter i skolan och har svårt att koncentrera sig, undra om han är (paus) undra om han är, ja, stupad eller ligger i hallen när jag kommer hem. [Veronika]

Veronika pratar i citatet ovan om hur en elevs oro kring en förälders missbruk kan påverka elevens psykiska mående. Hon pratar också om att eleven får bära denna hemlighet gentemot omgivningen och eleven kan uppleva skuld och skam för pappans missbruk gentemot kompisar och i skolan. I Veronikas beskrivning framträder eleven som ett offer, som Jönson (2010) benämner är svag och utan skuld, medan pappan i Veronikas beskrivning kan ses som det Jönson (ibid.) kallar förövare som är omoralisk i sitt agerande.

7.3.2 Ensamhet och önskan om grupptillhörighet

I kuratorernas beskrivningar framkommer det att känslan av ensamhet och avsaknad av grupptillhörighet är en framträdande orsak till elevernas dåliga mående. Tre av kuratorerna pratar om svårigheten i att byta skola, från mellanstadiet till högstadiet. Högstadiet beskrivs som mer frihet under ansvar vilket kan vara positivt för vissa elever men negativt för andra om de inte har verktyg att hantera skiftet till den nya miljön. Kuratorerna pratar om elevernas svårigheter i att hitta sin tillhörighet i nya gruppkonstellationer och svårigheten i att byta sammanhang:

Det är riktigt svårt att hitta sin plats i den nya gruppen för man har ju gått i samma grupp från, ja, hela förskolan och sen upp till årskurs sex och sen blir man, man kommer med någon kompis eller någon, men man kommer in i nytt sammanhang. [Veronika]

Svårigheten i att finna sin plats i en ny social kontext är något Veronika menar är en bidragande faktor till att ungdomarna kan uppleva att de mår dåligt. Berger och Luckmann (1998) pratar om hur människan är en social varelse och betonar att människans skapande av sig själv är en social process i samspel med omgivningen och omgivningen fungerar som förmedlare av den sociala ordningen. Utifrån detta resonemang kan vi i Veronikas citat se hur individen kommer in i ett nytt socialt sammanhang och där omgivningen, i detta fall de andra eleverna, förmedlar den sociala ordningen. Enligt Veronika är det väldigt viktigt för eleverna hur andra ser på dem:

Det är så viktigt vad alla andra tycker och tänker om en. Även om man inte kan, du kan aldrig kontrollera vad alla andra ska tycka och tänka om dig, men för ungdomar som söker identitet, 'vem är jag', så söker man det genom andra. 'Vem är jag?' Är jag den här tuffa tjejen eller den lite blyga eller är jag den duktiga eller är jag..? [Veronika]

Att ungdomar söker sin identitet genom andra individer och vikten av vad andra tycker, beskriver även de andra kuratorerna. Gemensamt bland kuratorernas beskrivningar är att ungdomarna upplever en rädsla för att vara ensamma och att de är rädda för att "hamna

utanför”. En av kuratorerna pratar om hur denna rädsla för att hamna utanför kan leda till att eleven känner sig utsatt och gör allt för att passa in och flera av kuratorerna menar att grupptillhörigheten är väldigt viktig för eleven. I kuratorernas utsagor handlar det om att ensamhet och utanförskap kan leda till kränkningar och mobbning, men också att elever som saknar tillhörighet har lättare för att hamna på ”sidospår”.

Som en kontrast till vikten av grupptillhörighet, uttrycker sig en av kuratorerna så här:

”...” ett samhälle där vi är väldigt individfokuserat, det är jaget som styr. Det är jag som ska, jag är viktigast, det är jag som ska få lov att glänsa, det är jag som ska få femton minuters fame, att det blir det viktigaste, lite också att det är viktigaste är att jag får det erkännande och den bekräftelsen, om det så får vara för någonting negativt så är det bättre än ingenting. ”...” inte alltid tänker att vad kan det bli för gruppen, att jag måste infinna mig, inställa mig för vad som ska bli bra för gruppen och sen att jag som individ får komma in i det, utan varför ska jag göra det, varför ska jag anpassa mig efter det? [Vera]

Vera pratar i citatet ovan om hur samhället är individfokuserat och hur jaget ska stå i centrum och att gruppen ska anpassa sig efter det. Utifrån kuratorernas utsagor bildas en komplex bild där individen ska stå i fokus och låta gruppen komma i andra hand och samtidigt som individen identifierar sig utifrån andra och har behov av en grupptillhörighet. Utifrån ovan nämnda citat kan vi se hur en samhällskultur kan påverka på individnivå och hur orsaker går att skönja på olika nivåer (jfr Jönson, 2010).

7.3.3 Kränkningar och mobbning

I samband med kuratorernas beskrivningar av ensamhet och avsaknad av grupptillhörighet, pratas det också om kränkningar och mobbning som en orsak till elevernas psykiska ohälsa. Kuratorerna pratar om hur kränkningar och utfrysning direkt leder till ett försämrat psykiskt mående hos eleverna och enligt en av kuratorerna är kränkningar den största orsaken till att elever mår dåligt. Hon menar också att det är något av det som påverkar elevernas mående mest:

”...” det gör att kränkning och mobbning, det kan sitta i hela livet långt. Det är (paus) det är riktigt grymt och det är det värsta tycker jag som (paus) ja, det är riktigt hemskt, det är det. Och det är inte, man kan ju inte bestämma vad andra barn ska göra eller inte göra ”...”. [Veronika]

I citatet ovan beskriver Veronika sin syn på mobbning och kränkningar. Hon upplever det som något riktigt hemskt vilket även de andra kuratorerna beskriver. De upplever också att kränkningarna har flyttat till ännu en arena. Sociala medier har blivit ytterligare en plattform

för kränkningar att ta plats på. I kuratorernas olika beskrivningar finnas det både positiva och negativa sidor med sociala medier. De menar att det är positivt att det finns forum för att hitta likasinnade och möjligheter till att kommunicera men att det är negativt, när det kommer till sambandet med psykisk ohälsa. Kuratorerna upplever att kränkningar, mobbning och utsatthet har ökat i samband med sociala mediers framväxt. De menar att ungdomar genom telefoner och datorer når varandra även på fritiden och utsätter varandra därigenom. Tidigare kunde en elev bli utsatt i skolan och ingen kunde komma åt eleven på fritiden men efter sociala mediers etablering har gränserna mellan skola och hemmet suddats ut. Kuratorerna upplever det som att det idag pågår mobbning och kränkningar när som helst under dygnet:

Det här liksom konstanta hela tiden och då kan man inte heller värja sig, innan var det ju så att man blev man mobbad och utsatt i skolan så när man väl gick hem så var det kanske ingen som nådde en i ditt sovrum eller i ditt rum eller på din gård på samma sätt. Nu genom de här olika medierna så kommer de åt dig ständigt och jämt. Så där tror jag att det är många som mår dåligt utifrån det, att gränserna blir liksom mer översuddade. [Vera]

Vera beskriver i citatet hur gränsen mellan skola och fritid har suddats ut genom att det finns en annan tillgänglighet i att nå varandra. Hon säger också att det bidrar till att det är svårare att komma undan kränkningarna och mobbningen. Tre av kuratorerna beskriver hur denna tillgänglighet mellan eleverna försvårar deras arbete då det är svårt att upptäcka kränkningar som florerar på internet. Kuratorerna pratar också om hur mobbarna gömmer sig bakom anonymitet vilket ytterligare försvårar att komma åt denna typ av kränkningar.

Något som upprepat beskrivs av kuratorerna är hur tillgången till sociala medier kan bidra till att ungdomar hamnar i situationer som inte är bra för dem:

Jättestora problem med det här med sociala medier, uppmana att fler föräldrar att faktiskt skaffa ett instagram-konto så att man kan följa sin, sitt barn, och får man inte följa sitt barn så ska dom inte ha instagram heller. Det handlar inte om att straffa, det är för att de kan bli utsatta. För i deras värld handlar det ju om att få så många följare som det bara går liksom, att man utelämnar sig på ett sätt som inte är bra för en. [Jessika]

I citatet ovan beskriver Jessika en oro kring att elever utelämnar sig själva på nätet på ett negativt sätt, vilket kan göra att de hamnar i utsatta situationer. Vissa av kuratorerna upplever att ett motiv från elevernas sida till detta utelämnande kan ha sin grund i att ungdomen vill få bekräftelse från sin omgivning, genom att skaffa sig så många "likes" och "följare" som möjligt. Några av kuratorerna pratar om hur kränkningarna tar sig uttryck på skolan medan vissa kuratorer beskriver att arenan för att utföra kränkningar främst är via sociala medier.

Orsakssambandet mellan mobbning och psykisk ohälsa beskrivs av kuratorerna vara av både deterministisk och voluntaristisk karaktär (jfr Jönson, 2010). När det gäller kränkningar via sociala medier beskrivs ungdomarna vara påverkade av omgivningen och strukturella faktorer och de befrias i viss utsträckning från skuld, vilket Jönson (ibid.) beskriver vara typiska deterministiska karaktärsdrag. Deras agerande i form av att trakassera andra elever via nätet, ibland bakom en anonym identitet, beskrivs vara en följd av en samhällsutveckling där jaget står i fokus. Det beskrivs även vara en följd av vuxnas beteende då barnen beskrivs ta efter hur vuxna agerar i forum på internet. Kränkningar ges dock en voluntaristisk orsaksförklaring (jfr Jönson, 2010) när det kommer till mobbning i skolan. I de fall då kränkningar utförs i verkliga livet där det lättare går att hitta den person som utfört kränkningen beskriver kuratorerna i större utsträckning att eleverna är ansvariga för sina handlingar.

7.3.4 Stress och press

Den fjärde orsaken till elevernas psykiska ohälsa som vi kan skönja i kuratorernas utsagor är stress och press i förhållande till olika situationer. Alla kuratorerna pratar om att de upplever att eleverna känner en stress i skolan. Tre av kuratorerna kan se en försämring i elevernas psykiska mående kring perioden för nationella prov och alla kuratorerna pratar om en oro hos eleverna kring betyg:

Till exempel i betygssystemet har det ju blivit svårare att, ett E idag är ju mycket svårare att uppnå än vad ett godkänt var innan, att det inryms så mycket mer. Många mer färdigheter och förmågor man ska besitta än bara ren faktakunskap som kanske var mer när man själv gick i skolan, utan nu ska man kunna reflektera och analysera. Och där märker man ju också att det är många fler barn som har svårare att hänga med i det och i det också mår sämre. [Vera]

I citatet ovan kan vi se hur Vera ser en skillnad i betygssystemet och hur detta påverkar ungdomarna. Hon beskriver hur eleverna måste uppvisa fler färdigheter och förmågor jämfört med tidigare betygssystemets krav. Detta är något som även några av de andra kuratorerna upplever. I beskrivningar framkommer att betygen bidrar till en ökad stress i skolan, som i sin tur leder till en ökad stress inför framtiden. Kuratorerna upplever att ungdomarna oroar sig i tidig ålder och i stor utsträckning inför framtiden och hur denna ska arta sig:

Sen är det mycket framtidsoro 'om jag inte klarar det här så får jag inte betyg, får jag inte betyg kommer jag inte in på gymnasiet, kommer jag inte in på gymnasiet kommer jag inte in på (paus)' och så har de snurrat 15 år framåt i tiden. Så en skolpress upplever jag nog att det finns, eller att dom, det är en sådan grej som kan trigga, och framtid generellt, att man inte, antingen det här med betyg eller att man inte tycker att man inte har någon framtidsutsikt. [Rita]

Rita beskriver hur en skolpress kan ta sig uttryck genom en oro inför dåliga betyg och hur detta kan påverka framtidsutsikten. Flera av kuratorerna beskriver en framtidsoro hos eleverna, och en rädsla för att inte komma in på skolor och på så vis inte kunna gå en utbildning på högre nivå. Oron kring vikten av bra betyg som kuratorerna beskriver kan kopplas till Berger och Luckmanns (1998) institutionaliseringsteori. De föreställningar som råder kring att det är viktigt att prestera och få höga betyg kan sägas vara institutionaliserade föreställningar om hur man ska vara i dagens samhälle. Det är föreställningar skapade via mänskligt samspel, men de får direkta konsekvenser för eleverna då det skapas en stress och press inför framtiden och en rädsla för att de inte kommer klara sig senare i livet utan bra betyg.

Kuratorerna upplever att ungdomar idag har en ökad medvetenhet än tidigare och hur de i detta även ställer högre krav på sig själva. Några av kuratorerna beskriver hur unga har många val att förhålla sig till, både kopplat till skolan och till fritiden. Den ökade valmöjligheten skapar större frihet men också en större press att välja rätt och ta rätt beslut. Kuratorerna upplever att ungas stora ansvar över deras egen situation blir ett stressmoment. Kuratorerna beskriver hur de upplever en stress hos ungdomarna som de även kan se generellt i samhället och hur denna stress påverkar eleverna:

Jag tror att, alltså att yngre och yngre människor känner sig mer och mer stressade. Att vi vuxna ibland 'smittar av oss' på elever. Att man märker av att vi lever i ett samhälle som blir mer och mer stressat och att dom anammar det. [Rita]

Rita upplever att ungdomar blir mer och mer stressade i en tidig ålder och hur vuxna har en stor del i denna utveckling. Detta upplevs även av de andra kuratorerna och några av dem menar att en bidragande faktor till denna stress är att vi lever i ett prestationsinriktat och stressat samhälle. I kuratorernas utsagor beskrivs det hur ungdomarna både via skolan och via vuxenvärlden socialiseras in i detta samhälle och hur de genom institutionella föreställningar (jfr Berger & Luckmann, 1998) tar för givet att det är så det ska vara, eftersom det är så de ser vuxna agera.

Enligt kuratorernas beskrivningar yttrar sig press och stress i form av att det hela tiden finns ett tempo att ta hänsyn till som aldrig skruvas ner. Kuratorerna upplever att det höga tempot i samhället också pågår i sociala medier och på internet. Kuratorerna pratar om hur det finns en press kring att ständigt leverera och prestera i sociala medier och hur stor inverkan media har:

Media har absolut en stor påverkan på ungdomar och det är också det här att man ska vara på ett visst sätt. Det är många samtal som handlar om elever som tror att dem inte är som de ska vara, alltså. De är inte lyckliga, de är inte, de har inte rätt kläder, de har inte, ja (paus). [Vera]

Vera upplever att media har en stark inverkan på ungdomarnas psykiska mående. Detta är något de andra kuratorerna håller med om. De beskriver att de upplever att ungdomarna har höga krav på hur de ska vara och hur de ska se ut, vilket upplevs skapa en stress hos ungdomarna. Kuratorerna beskriver hur viktigt det är med vad andra tycker och hur viktigt det är med yttre bekräftelse. De upplever att ungdomarna identifierar sig själva utefter hur andra identifierar dem.

Tre av kuratorerna beskriver också en annan typ av stress som de menar att de främst ser hos flyktingar och migranter. De beskriver hur ungdomens egna och föräldrars trauman påverkar ungdomens mående och hur obearbetade trauman spelar en extra stor roll för den psykiska ohälsan. Kuratorerna upplever också en stress hos dessa ungdomar i att komma in i skolan och i samhället i stort:

Att vi nu har elever som kommer hit som inte kan språket alls. De får knappt någon tid på mottagningsenheten, alltså dem vi har ”---” här i storstad som tar emot elever som är inte kan svenska. De är inte där mer, inte ens ett år tror jag, och så har vi elever här på skolan som knappt pratar någon svenska överhuvudtaget och de ska in i en vanlig klass och ha en vanlig undervisning, vilket såklart är jättesvårt och då räcker det med att man har något litet jobbigt med sig i bagaget. [Oskar]

Oskar säger i citatet ovan att han upplever en pressad situation för de ungdomar som snabbt ska slussas in i en ”vanlig” klass. Han menar också att om ungdomen har något obearbetat med sig försvårar det för integrationen i klassen. De andra kuratorerna upplever samma sak och beskriver att ungdomar kan känna sig utanför, att de inte känner att de passar in då de inte kan kommunicera med andra på grund av språket. Två av kuratorerna upplever att denna orsak beror på strukturella faktorer och resurser.

Det är klart att det påverkar rätt ner här i klassrummet. Det påverkar regeringen här i Sverige, att de bestämmer att så här mycket pengar ska vi ha eller inte ska ha till välfärd och skola. Där står jag ganska handlingsförlamad också för jag kan inte turkiska flytande och, eller något annat liksom sådär lättillgängligt, att bara ta in dem och prata om det och sen att de ska vidare i ett system där det är helt annorlunda från därifrån de kommer med sina bekymmer. [Oskar]

I citatet ovan säger Oskar att han upplever att beslut som tas på regeringsnivå påverkar hur skolan får resurser att möta dessa elever. Han menar också att han står utan verktyg att hjälpa

dessa elever när han inte har möjlighet att kommunicera med dem. De andra kuratorerna beskriver liknande upplevelser, och hur problematiken kring kommunikationen bidrar till att klyftorna ökar, både mellan eleverna och i generellt i samhället. I kuratorernas beskrivningar kan vi urskilja hur de ser orsaker på olika nivåer (jfr Jönson, 2010) till ungdomarnas psykiska ohälsa. Beslut som tas på makronivå av regeringen påverkar skolans resurser och möjligheter att hjälpa på en mesonivå, för att i sista ledet påverka eleverna direkt på mikronivå.

7.4 Lösningar

I kuratorernas beskrivningar av lösningar i förhållande till elevers psykiska ohälsa har vi kunnat identifiera en rad olika faktorer. Beskrivningar av lösningar har landat på olika nivåer inom olika områden. Vi kommer att dela upp avsnittet i följande underrubriker; *attitydförändringar, förebyggande arbete, fler resurser samt arbete på olika arenor.*

7.4.1 Attitydförändringar

Hälften av kuratorerna upplever att det råder ett tabu kring psykisk ohälsa idag. De beskriver att det finns ett tabu i form av att elever drar sig för att prata om hur de mår samt att de drar sig för att söka hjälp för problem relaterade till psykisk ohälsa. En lösning som beskrivs är därför att jobba för en attitydförändring i förhållande till psykisk ohälsa. En av kuratorerna uttrycker sig så här:

”...” försöka jobba för att ta bort tabut kring psykisk ohälsa för jag upplever att det råder ett sådant. I att det är okej. Vi har alla, alla, alla, alla perioder där man inte mår bra. Att man börjar prata om det. För att jag tror att *inte* prata gör att det blir sämre. Man behöver inte prata med mig, man behöver inte prata med skolsköterskan, man behöver inte prata med rektorn, man kan ringa tjejjouren, bara man pratar om något, sök någon att prata med. Det budskapet hade jag hade velat få ut. [Rita]

I citatet beskriver Rita det upplevda tabut kring psykisk ohälsa. Rita beskriver att hon vill nå ut till eleverna med budskapet om att alla har perioder när de inte mår bra och att det är okej. Hon poängterar i citatet vikten av att prata om sitt dåliga mående och att det inte behöver vara med just henne eller någon annan på skolan. Det viktigaste är att man pratar med någon. Det här beskriver även några av de andra kuratorerna. De poängterar att de inte kan vara rätt person för alla elever att prata med, men att de då hjälper eleven att hitta den person som känns rätt att prata med istället.

Tabut som kuratorerna beskriver upplevs inte bara finnas bland eleverna på individnivå utan beskrivs råda på flera olika nivåer (jfr Jönson, 2010). De upplever att tabut går att finna i hemmet då många elever berättar att det är svårt att kommunicera om sitt mående hemma med sina föräldrar. På mesonivå beskriver kuratorerna att det i skolan finns ett tabu kring psykisk ohälsa då det inte är något som berörs i undervisningen och då de upplever att lärarna känner sig obekväma i att prata om psykisk ohälsa med sina elever. De menar även att tabut råder på samhällsnivå då de upplever att de här tankarna och det här förhållningssättet genomsyrar den allmänna synen på psykisk ohälsa idag.

Kuratorerna beskriver att det här är ett problem som förekommer på flera nivåer och de beskriver i förhållande till det att det måste ske åtgärder på olika nivåer för att lösningen ska komma till stånd (jfr Jönson, 2010). De beskriver att de måste ske en attitydförändring kring psykisk ohälsa i samhället i syfte att fler människor känner att de kan prata om ditt dåliga mående och vågar söka hjälp. På mesonivå beskriver de att psykisk ohälsa bör vara en del av undervisningen i skolan i syfte att elever får kunskap om psykisk ohälsa och dess olika symptom. Aktörer som beskrivs som ansvariga för att lösningen ska komma till stånd är främst vuxna i barnens omgivning, så som lärare, föräldrar och kuratorerna själva. De beskriver att vuxna måste börja förändra sin inställning i förhållande till psykisk ohälsa eftersom de menar att det kan leda till en attitydförändring hos ungdomar på individnivå som på lång sikt kan leda till en förändring i samhället. Det rådande tabut och förhållningssättet till psykisk ohälsa kan ses som socialt konstruerade föreställningar (jfr Berger & Luckmann, 1998) om hur människor som har psykisk ohälsa ska bete sig och hur de ska bemötas. Kuratorernas lösning utgörs av att skapa en attitydförändring, alltså förändra de institutionaliserade föreställningar som finns om psykisk ohälsa. Det ska uppnås genom objektivisering av mer accepterande föreställningar (ibid.), som på sikt kan leda till att en ny bild av psykisk ohälsa skapas i samhället.

Kuratorernas eget arbete för att uppnå den här attitydförändringen utgörs av att de i skolan försöker normalisera att alla mår dåligt samt att alla behöver någon att prata med. De försöker även vara lättillgängliga och synas i skolan i syfte att eleverna ska känna till dem och inte se dem som en konstig person att prata med. En anledning till att kuratorerna beskriver att det är så viktigt att uppnå den här attitydförändringen är för att de upplever att det ofta räcker med några få samtal för att en elevs psykiska ohälsa ska förändras till det bättre. En av kuratorerna säger så här:

För jag tror också att det handlar om att komma in tidigt, att om barn liksom i en tidig ålder lär sig att likväl som att du får ont i tanden så går du till tandläkaren, och att man avdramatiserar detta, eller att om du får ont i benet så går du till läkaren, och att om man känner att man mår jobbigt och man inte kommer tillrätta med det efter ett litet tag själv ”...” man då också avdramatiserar det här och att man kan bara ha någon annan människa som ett bollplank och få lite... medvetandegörande och få olika verktyg och få hjälp till självhjälp, att själv jobba sig fram vidare i det, så tror jag att det hade underlättat och gjort det bättre. [Vera]

Vera beskriver i citatet att hon önskar att det blir mer avdramatiserat att prata om psykisk ohälsa samt att hjälp för att komma till rätta med psykisk ohälsa ska likställas vid att få hjälp för fysiska besvär, så som att gå till tandläkaren när man har ont i tanden. Hon beskriver även att avdramatiseringen kan leda till att fler elever söker hjälp i ett tidigt stadium och att de då kan få verktyg för att hantera sitt dåliga mående. Attitydförändringen beskrivs alltså som en del av ett förebyggande arbete för att minska psykisk ohälsa.

7.4.2 Förebyggande arbete

En lösning som alla kuratorer pratar om på ett eller annat sätt är förebyggande arbete för att motverka psykisk ohälsa hos eleverna. Något de alla upplever är att deras tid är för begränsad för att de ska kunna arbeta förebyggande i den mån de hade önskat. Majoriteten av kuratorerna använder begreppet ”släcka bränder” där de syftar till att deras tid i mångt och mycket går till att hantera akuta och dagliga situationer i skolan vilket leder till att tiden för att arbeta förebyggande reduceras:

”...” men inte så mycket som jag hade velat. För att det är hela tiden släcka eldar någonstans. Där är alltid någon liten eld att släcka, det är alltid någon anmälan eller remiss att skriva, där är alltid någonting annat att göra så det handlar väl lite om hur mycket jag väljer att göra och hur mycket jag väljer att jobba. [Rita]

Rita beskriver i citatet ovan hur hon upplever att mycket av hennes arbetstid är fokuserad på att släcka eldar och det resulterar i att annat arbete kommer i skymundan, vilket också upplevs av de andra kuratorerna. Tre av kuratorerna arbetar med förebyggande arbete i sin arbetsroll, om än något begränsat tidsmässigt och tre av kuratorerna upplever att tiden till förebyggande arbete inte existerar. Kuratorerna upplever att ett förebyggande arbete i tidigare ålder hade gynnat eleverna. Återkommande i beskrivningarna är en önskan om att ge eleverna verktyg och strategier för att kunna sätta ord på sina känslor och tankar. Om detta varit möjligt i en tidigare ålder hade eleverna möjligen kunnat se ett samband mellan tankar, känslor och handling. På så sätt hade de lättare kunnat hantera sitt dåliga mående:

”...” att om man i tidig ålder pratar om sådant här, att dom får lära sig liksom om sociala färdigheter, att man får lära sig lite enkla verktyg för sig själv om tanke, känsla, handling och om hur man kan påverka, alltså, enkla verktyg och så, så tror jag att där är många som skulle vara hjälpta av det och kan använda det i sig själv och som aldrig sen kanske behöver bli i behov av större insatser. Då har man liksom nått fler i basen och sen så blir det bara mer utkristalliserat för dom som behöver ytterligare sen. För det ser man ju, att dom flesta behöver inte så mycket till för att dom ska kunna komma vidare. [Vera]

Vera beskriver hur ett förebyggande arbete i tidig ålder hade gynnat elevernas mående då det hade kunnat bidra till att eleverna hade haft större möjlighet att hantera sin situation. Om man hade lyckats fånga upp dem i tidigare ålder hade större insatser för vissa individer inte varit nödvändiga. I kuratorernas beskrivningar finns också en önskan om mer möjlighet till informationsspridning. De ser ett glapp i kunskapen hos ungdomarna, både när det gäller hur psykisk ohälsa kan ta sig uttryck och när det gäller orsakerna till den:

”...” men jag tror att prata om, inte bara matte, svenska, no, utan prata om (paus) mående på en intressant nivå och prata inte bara om (paus) cancer och influensa, utan faktiskt också lyfta, alltså psykiska diagnoser och hur de ter sig, så att man gör det, så att det blir okej. För man pratar inte om depression i biologin, på det sättet. Man pratar om klamydia, alltså, men man pratar inte om psykiska diagnoser och psykiska sjukdomar. Och det, det gör ju också att kunskapen blir mindre och därför är det ju också svårt att känna igen sig i det. [Rita]

I citatet beskriver Rita vikten av att prata om psykiska diagnoser och psykisk ohälsa. Hon menar att det ger eleverna en ökad kunskap och på så vis ger det också ungdomarna en möjlighet i att känna igen sig i symptomen om de mår dåligt. Rita säger också att prata om måendet kan hjälpa eleven i att hantera sina upplevelser och också göra att eleven inte upplever att hen är ensam i sitt dåliga mående. Ett par av kuratorerna beskriver hur det krävs ett skifte i arbetssättet, hur de med små steg i taget måste vända sättet att arbeta på och arbeta mer med förebyggande arbete. Vissa nämner att en annan tidsdisposition i arbetsupplägget måste möjliggöras samt att det behövs fler resurser för att detta ska vara möjligt. Andra säger att skolan måste förändras som verksamhet och inkludera lärare i det förebyggande arbete om detta ska vara möjligt, vilket vi kommer redogöra för i nästa avsnitt. Vi kan se i beskrivningarna hur ansvaret i förhållande till att möjliggöra förebyggande arbete läggs på olika aktörer på och nivåer (jfr Jönson, 2010).

Alla kuratorer beskriver att ett förebyggande arbete hade varit att föredra, från mikro- till makronivå. Om ett förebyggande arbete bedrivits i skolan som kuratorerna önskat hade eleverna på individnivå gynnats av att tidigare få strategier och verktyg för att hantera sin

psykiska ohälsa. Skolan hade på en mesonivå främjats av ett förebyggande arbete då skolans resurser hade kunnat användas på ett effektivare vis och kunskapen kring psykisk ohälsa hade generellt ökat i skolan. I beskrivningarna uttrycks också hur ett förebyggande arbete hade främjat samhället i stort då tidigare insatser beskrivs minska samhällskostnaderna.

En annan aspekt som beskrivs av förebyggande arbete, är vikten av relationerna i skolan. Kuratorerna menar på att det är viktigt att de i sin yrkesroll spenderar tid med eleverna ute i korridorerna och på skolarrangemang där eleverna deltar. Det beskrivs som ett förebyggande arbete i sig:

Jag försöker också vara ute mycket och synas, att bara skräpa runt i rasthallen och prata med folk så att det vet vem jag är och sen att, när det uppstår något problem hemma eller i skolan att de vet vad jag gör, var jag är och framförallt vem jag är, så att de inte känner att det är att gå till den där mystiske kuratorn som sitter gömd någonstans och ger, ni vet, näsdukar till folk som gråter, utan att man faktiskt har en relation. ”...” men det ger väldigt mycket tillbaka just när man ska prata om någonting jättetungt att man då har en relation. Då är det inte 'hej jag heter Oskar' utan då vet jag redan en hel om dem och de vet om mig. Så mycket, det kallar jag förebyggande arbete. Lära känna eleverna. Det tycker jag är skitviktigt. [Oskar]

Oskar beskriver hur viktigt han anser det vara att lära känna eleverna på förhand för att gynna relationen om de väl söker hjälp. Detta är något som även de andra kuratorerna beskriver, hur viktigt det är med relationsskapandet mellan eleverna och kuratorn. Kuratorernas beskrivningar av denna typ av förebyggande arbetet kan ses vara av långsiktig karaktär (jfr Jönson, 2010) då relationsskapandet börjar utan försäkran om eventuell kontakt med eleverna i ett senare skede. Jönson (ibid.) refererar till Berg som menar att när lösningar betraktas som expertfrågor och andras ansvar, minskar motivationen för inblandade aktörer att faktiskt handla för en förändring. I vissa beskrivningar går det att se att motivationen för att arbeta förebyggande är högre när det gäller relationsskapandet där kuratorerna har möjlighet att påverka arbetet själv, än när det upplevs att ansvaret för det förebyggande arbetet ligger på ett strukturellt plan.

7.4.3 Fler resurser

Som nämndes i avsnittet ovan är fler resurser i skolan något kuratorerna anser vara nödvändigt för att möjliggöra ett förebyggande arbete i förhållande till elevers psykiska ohälsa. De beskriver hur de generellt sett önskar att det fanns fler vuxna i skolan som kan uppmärksamma ungdomars dåliga mående. Majoriteten av kuratorerna upplever att fler

socionomer och specialpedagoger hade gynnat skolan och eleverna. En önskan finns också om att lärarna måste bli delaktiga i arbetet med elevernas psykiska ohälsa:

Jag hade ju velat att det, att man möjliggör för lärarna att prata lite mer om, om psykisk ohälsa, man pratar mycket om fysisk hälsa och vi pratar, och vi har ju kontroller i åk 0, åk 4, åk 8 men det är väldigt mycket fokus på den fysiska hälsan. ”---” Men jag hade ju liksom velat vara ute mer, men då tänker jag att istället blir nästa steg att be lärarna prata om det. Men det är ändå det problematiska i att, alla är inte bekväma och de har inte heller utbildningen som man kanske kan önskat att de, hade velat ha för att prata om det. [Rita]

Rita beskriver i citatet ovan hur hon önskar att lärarna hade känt sig mer trygga i att prata om psykisk ohälsa med eleverna då hon inte har tiden att vara ute i klasserna i den mån hon önskar. En önskan om att lärarna haft större möjlighet att vara en del av det förebyggande arbetet av psykisk ohälsa är en lösning några av de andra kuratorerna också beskriver. En del av kuratorerna beskriver att de önskar att lärarutbildningen bättre rustat lärare för att möta elever med psykisk ohälsa:

Det behövs alltid att man utbildar personal, alltså jobbar med värdegrundsarbete, förhållningssätt, bemötande, för ibland så kan det ploppa ut grejer från personal som inte är så bra ”...” då tycker hen det är jättejobbigt att gå på någon lektion också för att någon lärare säger att ’ja, om man inte pratar på lektionen så kan man inte få godkänt betyg’, nej, och så sitter dom redan där med en ångest och inte kan säga någonting och så byggs den på ännu mer, som lärare borde man tänka sig för, man behöver inte ens säga någonting sådant ju. Utan man kan ju, alltså jag tänker just i bemötandet, att lärarna behöver ha en, vi pratar ofta om det, en högre gräns för elever, alltså det är så många elever som har svårigheter av olika anledningar, och då borde man kunna bemöta dom, alltså alla kan inte redovisa i grupp, alla kan inte stå framför klassen och prata. Att man måste ha lite alternativa lösningar för dom. [Anna]

Anna beskriver hur en elev som redan mår dåligt kan må sämre på grund av att skolan inte är anpassad efter elevens individuella behov, som till exempel att erbjuda alternativa redovisningsformer. Anna upplever att lärarna borde ha ett bättre bemötande gentemot ungdomar med olika typer av svårigheter, så som psykisk ohälsa eller psykosociala problem. Det beskrivs även av de andra kuratorerna att lärarutbildningen saknar viktiga bitar kring den sociala problematiken som kuratorerna önskar att lärarna haft. De upplever att lärarna med rätt verktyg och strategier hade kunnat upptäcka elevernas dåliga mående i ett tidigare skede.

Enligt Jönson (2010) är det viktigt att skilja på de aktörer som utsagan handlar om och de aktörer som anses vara anspråksformulerare och står för beskrivningarna. I de föreslagna lösningar som finns på ett problem, är det ofta möjligt att skönja att lösningarna gynnar den

kategori som anspråksformuleraren representerar (ibid.). Utifrån detta resonemang kan vi tydligt se hur kuratorerna i sina beskrivningar önskar lösningar som gynnar eleven. De upplever att de i sin yrkesroll också gynnas av att lärarna varit mer inkluderade i skolans arbete med psykiska ohälsa, men framför allt är det eleverna som gynnas av detta lösningsförslag. På så sätt kan vi skönja hur kuratorerna beskriver lösningar på framför allt ett strukturellt plan, där lärarutbildningen behöver utvecklas för att rusta lärare att bättre möta elever med psykisk ohälsa. Detta är ett lösningsförslag som påverkar skolan på mesonivå, där lärare och kuratorer kunnat få en större samsyn och på så vis kunnat arbeta mer effektivt med de resurser som finns. I sin tur hade eleven på en individnivå särskilt gynnas i denna lösning, då ungdomen genom ett förebyggande arbete haft fler verktyg och strategier för att hantera sin psykiska ohälsa och samtidigt uppmärksammats tidigare i sitt dåliga mående.

7.4.4 Arbete på olika arenor

Lösningar kan vara av kort- och långsiktig karaktär (Jönson, 2010). En långsiktig lösning som beskrivs av kuratorerna är att det måste bedrivas arbete på olika arenor för att den psykiska ohälsan ska minska, det krävs enligt dem ett helhetsperspektiv. De arenor som beskrivs av kuratorerna är skolan, hemmet, fritiden, socialtjänsten samt olika öppna verksamheter som arbetar med psykisk ohälsa utanför skolan. Kuratorerna menar att varje arenas arbete är viktigt för att komma till rätta med den psykiska ohälsan på individnivå. En kurator säger så här:

Men det är ju alltså, det som jag har sett det är ju viktigt att dra in, alltså inte vara ensam med bekymren på arenan, man drar in familjen, man drar in fritidsgården, man drar in läraren man drar in så många som möjligt som man hjälps åt. [Veronika]

I citatet beskriver Veronika att det är viktigt att kuratorn inte står ensam med en elevs bekymmer utan att det är viktigt att även koppla in lärare, föräldrar och fritidsgården. Det här är en lösning som innefattar åtgärdsförslag på olika nivåer (jfr Jönson, 2010). På individnivå beskrivs att det är viktigt att göra de individuella anpassningar som går inom skolan, t.ex. att få byta klass om man är utsatt för kränkningar eller att ta bort ett ämne om en elev inte kan hantera kraven i skolan. En kurator beskriver arbetet med en elev så här:

”...” vi liksom anpassade undervisningen, plockade bort några ämnen, jobbade med mamma, jobbade med eleven och (paus) varför eleven sen mår bättre, det kan vi sja i, men den sa i efterhand att det upplevdes att det var skönt att man gjorde anpassningar, dom som gick att göra.

[Rita]

I citatet beskriver Rita att skolsituationen anpassats för en elev som mått dåligt i form av att undervisningen anpassades och några ämnen plockades bort. Rita beskriver att mamman involverats i arbetet kring eleven, och vikten av att involvera och arbeta med föräldrarna beskrivs även av de andra kuratorerna. Ytterligare åtgärdsförslag på individnivå beskrivs vara att det är viktigt att eleverna hittar en fritidssysselsättning. Det beskrivs som viktigt då det anses medföra att eleverna får något meningsfullt att göra på fritiden och det anses även minska att de bara driver omkring ute efter skolan. Kuratorerna beskriver även fritidsaktiviteter som en skyddsfaktor i form av att det kan bidra till att eleverna känner att de är bra på något och då det kan vara ett forum där de kan vidga sitt sociala nätverk. För att möjliggöra detta krävs enligt kuratorerna åtgärder på meso- och makronivå. Man måste i kommunen och i samhället se över vad som erbjuds ungdomar på fritiden, var aktiviteterna finns tillgängliga och vilka resurser som avsetts för ändamålet.

Kuratorerna beskriver även att det är viktigt att det finns fler öppna mottagningar dit eleverna kan söka sig för att få hjälp, till exempel ungdomsmottagningar eller samtalsmottagningar. Det beskrivs som viktigt då vissa elever vill ha skolan som en neutral plats och istället få hjälpen utifrån. Den sista arenan som beskrivs är socialtjänsten. Majoriteten av kuratorerna beskriver att socialtjänsten i större utsträckning måste ta sitt ansvar gällande de elever som aktualiseras hos dem. Vissa av kuratorerna beskriver att socialtjänsten på grund av resursbrist inte agerar förrän en elevs situation gått för långt och blivit till ett större problem. I fråga om de öppna mottagningarna och socialtjänsten beskrivs att det krävs åtgärder på makronivå genom att dessa områden måste prioriteras och få ökade resurser. Genom beskrivningarna skapas en konstruktion av psykisk ohälsa i form av att det är ett problem som inte enbart ska lösas av individen själv, utan som flera olika aktörer i samhället har ett ansvar för att lösa (jfr Jönson, 2010).

8. Avslutande diskussion

Den psykiska ohälsan beskrivs av kuratorerna vara ett mångfacetterat och komplext problem som tar sig uttryck på många olika sätt. Gränsen mellan att må dåligt och lida av psykisk ohälsa beskrivs som diffus, vilket medför att det är svårt att dra någon slutsats om vad psykisk ohälsa är och vad det inte är. Kuratorerna tar i förhållande till den psykiska ohälsan upp ett brett spann av orsaker, från mikro- till makronivå. De mest framträdande orsakerna utgörs av elevernas hemsituation, känslan av ensamhet och en önskan om grupptillhörighet,

kränkningar och mobbning samt stress och press. Då psykisk ohälsa beskrivs som ett komplext problem framkommer ingen självklar lösning på problemet. Det beskrivs variera från individ till individ samtidigt som det upplevs vara ett problem som kräver åtgärder på meso- och makronivå. Utifrån vår studie har vi identifierat ett antal intressanta aspekter och vi anser oss kunna dra ett par slutsatser som vi kommer att presentera i det följande.

Den största iakttagelsen vi gjort i vår studie är att psykisk ohälsa är ett brett och komplext problem. Tidigare forskning som är av kvantitativ karaktär visar att psykisk ohälsa är ett ökande problem hos unga och bredden av problemet utgör allt från somatiska besvär till självska debeteende. Forskning kring psykisk ohälsa belyser främst huruvida psykisk ohälsa har ökat eller inte. Ur den positivistiska traditionen är problemet mätbart och går att presentera i form av statistik och siffror med hjälp av olika mätinstrument. Vår studie visar att problemet är mer komplicerat än så. Vi anser att det finns komponenter i problemet som inte går att fånga med standardiserade formulär och mätinstrument. Därför kan, enligt oss, ett sådant tillvägagångssätt för att undersöka psykisk ohälsa ifrågasättas. Bilden av psykisk ohälsa hos barn och unga i den tidigare forskningen stämmer dock i stora drag överens med hur kuratorerna beskriver psykisk ohälsa. Däremot är kuratorernas bild av psykisk ohälsa mer nyanserad och detaljerad än den som presenteras i forskningen.

Ytterligare en intressant aspekt som vi identifierat i vår studie är att den psykiska ohälsan konstrueras olika med avseende på kön. Den psykiska ohälsan som tar sig uttryck inåt beskrivs av kuratorerna vara typiska ”tjejuttryck” och psykisk ohälsa som tar sig uttryck genom ett utåtagerande beteende beskrivs vara typiska ”killuttryck”. Skillnaden beskrivs av kuratorerna bero på stereotypiska förväntningar som finns på tjejer och killar samt på att vi idag gör skillnad på killar och tjejer i samhället. Vi anser att den konstruerade skillnaden mellan könen medför en risk för att killar och tjejer bemöts olika när de mår dåligt.

Kuratorerna betonar att det är viktigt att se bakom det utåtagerande beteendet eftersom att det många gånger bottnar i att ungdomen mår dåligt, men att det här synsättet inte finns hos alla vuxna i barnets omgivning. Då utåtagerande beteende beskrivs som typiska ”killuttryck” upplever vi att det finns en risk för att killar inte får samma möjlighet att få hjälp, då det dåliga måendet inte alltid identifieras. Kuratorerna beskriver även att killar, till skillnad från tjejer, förväntas klara sig och inte vara sårbara vilket leder till att det inte är lika socialt accepterat för dem att må dåligt. Vi anser att en konsekvens av hur den psykiska ohälsan konstrueras utifrån kön samt utifrån de föreställningar som råder kring hur killar ska vara medför en risk för att killar får svårare för att komma till rätta med sin psykiska ohälsa.

En annan aspekt som vi identifierat i vår studie är att de beskrivna lösningarna inte fullt ut korrelerar med de orsaker som beskrivs i förhållande till den psykiska ohälsan. De orsaker som anges kan lokaliseras till både mikro-, meso-, och makronivå. Det är dock åtgärder inom skolan som får störst fokus när lösningarna presenteras av kuratorerna. I förhållande till en del av de beskrivna orsakerna presenteras således ingen lösning. En anledning till det tror vi kan vara att faktorer utanför skolan upplevs som mindre möjliga att påverka. De lösningar som anges syftar i stor utsträckning till att tidigt upptäcka den psykiska ohälsan samt till att stärka individen både innan och under tiden hen mår dåligt, inte till att lösa själva problemet psykisk ohälsa. En slutsats som kan dras är således att psykisk ohälsa beskrivs som ett problem som inte har en slutgiltig lösning, utan det handlar istället om att minska den psykiska ohälsan och dess effekter.

Ytterligare en iakttagelse som vi anser vara viktig att diskutera är att kuratorerna beskriver att de inte kan utföra sitt arbete så som skollagen föreskriver. Enligt lag (SFS 2010:800) ska kuratorn i arbetet med enskilda elever arbeta hälsofrämjande och förebyggande i syfte att eleven ska nå kunskapsmålen. I de mer generellt inriktade arbetsuppgifterna ska kuratorn arbeta förebyggande kring till exempel sex- och samlevnad, kränkande behandling och jämställdhet. Enligt majoriteten av kuratorerna i vår studie finns inte möjligheten till förebyggande arbete utan deras arbetstid går mest åt till att ”släcka bränder”. För få resurser i form av pengar och personal gör att kuratorerna inte hinner med sitt lagstadgade arbete. Som presenterats är psykisk ohälsa ett komplext fenomen, vilket medför att kurators arbete kring psykisk ohälsa är en svår uppgift. Kurators yrkesroll innefattar dessutom en mängd olika arbetsuppgifter och oftast är hen ensam i sin yrkesroll som kurator på skolan. Vi ställer oss därför frågande till vilka effekter det egentligen får för eleverna, när kuratorerna ges för få resurser och för lite tid att utföra sina arbetsuppgifter. Utifrån studien anser vi, att ett mer utbrett förebyggande arbete hade kunnat bidra till att eleverna får hjälp i tid och att deras problem inte behövt bli så stora. Det hade på sikt kunnat leda till att den psykiska ohälsan minskat.

Om vi ska blicka bortom vår egen studie anser vi att det vore intressant om fler studier med en konstruktivistisk ansats gjordes. Utifrån sökningar av tidigare forskning har vi funnit att det finns få studier som belyser psykisk ohälsa utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv. Det material vi funnit utgörs främst av kandidatuppsatser. Vi upplever att studier av detta slag kan

bidra till att nyansera bilden av psykisk ohälsa och i det långa loppet leda till att fler får hjälp för sitt dåliga mående.

9. Referenser

- Akademikerförbundet SSR (2011) ”Policy för skolkuratorer. Kvalitetssäkring av skolkuratorers elevhälsoarbete.” (Elektronisk) *Akademikerförbundets SSRs officiella sida*: <http://www.akademssr.se/getfile/605/Policy%20för%20skolkuratorer%20110415w.pdf> (2014-05-08)
- Alfvén, G., Östberg, V. & Hjern, A. (2008) ”Stressor, perceived stress and recurrent pain in Swedish schoolchildren.” *Journal of Psychosomatic Research*. 65(4): 381–387
- Backlund, Å. (2007) *Elevvård i grundskolan. Resurser, organisering och praktik*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete
- Beckman, L. & Hagquist, C. (2010) *Hur mår barn och unga i Sverige? Analys av den officiella bilden, mediebilderna och bilden från forskningen*. Karlstad: Universitetstryckeriet
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (1998) *Kunskaps sociologi: hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*. 2. uppl. Stockholm: Wahlström & Widstrand
- BR 2005:4 “Satsa tidigt. En undersökning av barn- och ungdomspsykiatri.” (Elektronisk) *Barnombudsmannen officiella hemsida*: <http://www.barnombudsmannen.se/Global/Publikationer/Satsa%20tidigt.pdf> (2014-05-12)
- Brolin Låftman, S. & Österberg, V. (2006) “The pros and cons: An analysis of adolescents’ health complaints.” *Social science and medicine*. 63(3): 600-623
- Bryman, Alan (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2. uppl. Malmö: Liber
- D-Wester, Y. (2005) *Socionomen i skolan*. 1. uppl. Stockholm: Förlagshuset Gothia
- Eriksson-Zetterquist, U. & Ahrne, G. (2011) ”Intervjuer.” I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. 1. uppl. Malmö: Liber
- Friberg, P., Hagquist, C. & Osika, W. (2012) ”Self-perceived psychosomatic health in Swedish children, adolescents and young adults: an internet-based survey over time.” *BMJ Open*. 2(4) (Elektronisk) *BMJ Open officiella hemsida*: <http://bmjopen.bmj.com/content/2/4/e000681.long> (2014-05-15)
- Hagquist, C. (2011) ”Ökar den psykiska ohälsan bland ungdomar i Sverige?” *Socialmedicinsk tidskrift*. 88(6): 474-485

HBSC (2009/2010) "Social determinants of health and well-being among young people. Health behaviour in school-aged children (HBSC) study: International report from the 2009/2010 survey." (Elektronisk) *HBSC officiella hemsida:*

http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0003/163857/Social-determinants-of-health-and-well-being-among-young-people.pdf (2014-05-15)

Hjern, A., Alfvén, G., & Östberg, V. (2008) "School stressors, psychological complaints and psychosomatic pain." *Acta Paediatrica*. 97(1): 112– 117

Jönson, H. (2010) *Sociala problem som perspektiv: en ansats för forskning & socialt arbete*. 1. uppl. Malmö: Liber

Kungliga Vetenskapsakademien (2010) "Trender i barns och ungdomars psykiska hälsa i Sverige." (Elektronisk) *BUPHs officiella hemsida:*

http://www.buph.se/download/18.215ade6b1325af7d93380003485/KVA_Halsoutsnittet_Utlande_Trender_lagupplosning.pdf (2014-03-20)

Levin, C. (2008) "Att undersöka "det sociala"- några ingångar". I Meeuwisse, A., Swärd, H., Eliasson-Lappalainen, R. & Jacobsson, K. (red.) *Forskningsmetodik för socialvetare*. 1. uppl. Stockholm: Natur & Kultur

Novus (2012) "Kartläggning skolkurator." (Elektronisk) *Akademikerförbundet SSRs officiella hemsida:*

<https://www.akademssr.se/getfile/1457/Rapport%20från%20skolkuratorundersökningen.pdf> (2014-05-15)

Petersen, S., Bergström, E., Cederblad, M., Ivarsson, A., Köhler, L., Rydell, A-M., Stenbeck, M., Sundelin, C. & Hägglöf, B. (2010) *Barn och ungdomars psykiska hälsa i Sverige. En systematisk litteraturöversikt med tonvikt på förändringar över tid*. Stockholm: Kungliga Vetenskapsakademien

Prop. 2009/10:165 *Den nya skollagen - för kunskap, valfrihet och trygghet*. Stockholm: Utbildningsdepartementet

- SCB (2010) "Levnadsförhållanden rapport 125. Barns upplevelser av skolan." (Elektronisk) *Statistiska Centralbyråns officiella hemsida:*
http://www.scb.se/statistik/_publikationer/LE0106_2011A01_BI_LE125BR1201.pdf (2014-05-12)
- SFS 2010:800 *Skollagen*. Stockholm: Justitiedepartementet
- Socialstyrelsen (2013) "Psykisk ohälsa bland unga. Underlagsrapport till *Barns och ungas hälsa, vård och omsorg 2013*." (Elektronisk) *Socialstyrelsens officiella hemsida:*
<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/19109/2013-5-43.pdf> (2014-05-20)
- SOU 2006:77 *Ungdomar, stress och psykisk ohälsa. Analyser och förslag till åtgärder*. Stockholm: Utbildningsdepartementet
- SOU 2010:80 *Skolan och ungdomars psykosociala hälsa*. Stockholm: Utbildningsdepartementet
- Svensson, P. (2011) "Teorins roll i kvalitativ forskning." I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. 1. uppl. Malmö: Liber
- Svensson, P. & Ahrne, G. (2011) "Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt." I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. 1. uppl. Malmö: Liber
- Thomassen, M. (2007) *Vetenskap, kunskap och praxis: introduktion till vetenskapsfilosofi*. 1. uppl. Malmö: Gleerups utbildning
- Torsheim, T., Ravens-Sieberer, U., Hetland, J., Valimaa, R., Danielson, M. & Overpeck, M. (2006) "Cross-national variation of gender differences in adolescent subjective health in Europe and North America." *Social Science and Medicine*. 62(4): 815-827
- Torsheim, T. & Wold, B. (2001) "School-Related Stress, School Support, and Somatic Complaints: A General Population Study." *Journal of Adolescent Research*. 16(3): 293-303
- Vetenskapsrådet (2002) "Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning." (Elektronisk) *Vetenskapsrådets officiella hemsida:*
<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (2014-05-15)

Wiklund, M., Malmgren-Olsson, E-B., Öhman, A., Bergström, E. & Fjellman-Wiklund, A. (2012) "Subjective health complaints in older adolescents are related to perceived stress, anxiety and gender – a cross-sectional school study in Northern Sweden." *BMC Public Health*. 12: 993 (Elektronisk) *BMC Public Health officiella hemsida*: <http://www.biomedcentral.com/1471-2458/12/993> (2014-05-20)

Bilaga 1

Intervjuguide

Inledande frågor

Födelseår

Bakgrund inom yrket och verksamheten

Arbetsuppgifter

Beskrivning av psykisk ohälsa

- Hur upplever du att elevernas psykiska mående är?
- Hur skulle du beskriva den psykiska ohälsa hos de elever du möter? Hur tar den sig uttryck?
- Vad är skillnaden mellan att må dåligt eller att lida av psykisk ohälsa? Eller är det samma sak?
- Under de år du jobbat i skolan, upplever du någon förändring över tid i elevernas psykiska ohälsa? På vilket sätt i så fall?
- Kan du ge något konkret exempel på det vi pratat om?

Orsaker

- Vad skulle du beskriva att det finns för orsaker till den psykiska ohälsan hos eleverna?
- Vad upplever du är orsaken till att den psykiska ohälsan har ökat/minskat?
- Upplever du att det finns orsaker på olika nivåer?
- Varför finns det en del elever som trots allt *inte* drabbas av psykisk ohälsa?
- Kan du ge något konkret exempel på det vi pratat om?

Konsekvenser

- Vad upplever du att den psykiska ohälsan leder till för konsekvenser? Upplever du att det leder till konsekvenser på olika nivåer?
- Upplever du att det får några konsekvenser för skolan?
- Hur skulle du säga tar det sig (konsekvenserna) uttryck? Hur visar sig konsekvenserna?
- Kan du ge något konkret exempel på det vi pratat om?

Lösningar

- Vad skulle du beskriva att det finns för lösningar gällande elevernas psykiska ohälsa? Kan du se lösningar på olika nivåer?
- Kan du beskriva hur ni arbetar med lösningar här på skolan?
- Vilken roll spelar du som skolkurator när det gäller att förbättra elevernas psykiska hälsa?
- Kan du berätta om någon situation där du tycker ni arbetat med en elevs ohälsa på ett bra sätt?
- Upplever du att arbetet med lösningar förändrats över tid?
- Kan du ge något konkret exempel på olika lösningar?
- Om du fick fria resurser, vad hade du då gjort för att minska ohälsan?

Bilaga 2

Hej!

Vi heter Hanna Edwards och Ida Magnusson och vi läser termin sex på Socionomprogrammet vid Lunds universitet. Under våren kommer vi att skriva vår kandidatuppsats i ämnet socialt arbete. Vår studie kommer, som du sedan tidigare vet, att handla om hur ni kuratorer upplever elevernas psykiska hälsa. Studien kommer att fokusera på hur ni upplever att den psykiska ohälsan tar sig uttryck hos eleverna samt vilka orsaker och lösningar ni upplever att det finns gällande elevernas psykiska ohälsa. Vi kommer i studien att rikta in oss på psykisk hälsa hos elever som går mellan årskurs 6-9.

Deltagandet i studien är frivilligt och medverkan kan när som helst avbrytas. I uppsatsen kommer du som deltagare att vara anonym och skolan där du arbetar kommer att aidentifieras. Det material som vi samlar in kommer att behandlas med största försiktighet och det kommer inte att användas till något annat ändamål än den här studien. Vi kommer att spela in intervjuerna men det är endast vi två som kommer att lyssna på materialet. Efter att uppsatsen är slutförd kommer materialet att förstöras.

Har du några frågor får du mer än gärna kontakta oss.

Stort tack för att du vill delta i vår studie!

Vänliga hälsningar,

Hanna Edwards och Ida Magnusson

Kontakt:

Hanna Edwards

Ida Magnusson

070-xxxxxxx

073-xxxxxxx

mailadress

mailadress

Handledare:

Tove Harnett

mailadress